

Safevi Devleti'nin Hindistan'daki Müslüman Türk Sultanlıkları ile İlişkileri

Tofiq NECEFLİ*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 03.6.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 20.6.2022
DOI: 10.54970/turkuaz.1125767

ÖZET

Müslüman Türk Devletleri tarihinin şanlı sayfalarından birini oluşturan Safevi Devleti sadece Azerbaycan'ın değil, aynı zamanda bütün Yakın ve Ortadoğu'nun devletler tarihinde; uluslararası ilişkiler, askeri ve siyasi hayatında önemli rol oynamakla beraber, Avrupa-Doğu karşılıklı ilişkilerinde de çok aktif rol almıştır. Safevi Devleti dış ilişkilerinde özellikle önem verdiği bölgelerden biri de Hindistan'ın Dekken platosundaki Müslüman Türk Sultanlıkları olmuştur. 15. yüzyılın sonları ve 16.yüzyılın başlarında Dekken'de Adilşahlar (1490-1686), Nizamşahlar (1491-1633) ve Kutupşahlar (1512-1687) devletleri var idi. Safevilerin bu üç Türk Sultanlıkları ile olan ilişkileri Safevi Devleti'nin kuruluşuna mütaakiben Şah İsmail'in kazandığı başarıları sayesinde kurulmaya başlamıştır. Hemen sonrasında Hindistan'da kurulan Moğol İmparatorluğu'nun (1526-1857) askeri üstünlüğü dikkate alınır, bu üç küçük Sultanlık'ın imparatorluğa katılması sadece bir an meselesi idi. Ancak onlar Moğol İmparatorluğu'na karşı çıkmak yolunu seçerek İsnââşeriliği resmi devlet dini ilan edip, uzun bir süre Safevi Şahlarının egemenliğini kabullenmiş oldular. Özellikle, Safevi şahları I. Şah tahmasp (1524-1576) ve I. Şah Abbas (1587-1629) dönemlerinde Safevi-Dekken Müslüman Türk Sultanlıkları arasında kurulan her yönlü ilişkiler yüksek seviyede olmuştur. Birçok kaynakta "Şii Sultanlıkları" olarak da anılan bu üç Türk Sultanlığı, Moğol İmparatorluğu tarafından işgallerine kadar, zor şartlarda da olsalar Safevilerle olan ilişkilerini ihmal etmeyerek sürdürebilmiştir.

Anahtar kelimeler: Dekken, Adilşahlar, Nizamşahlar, Kutupşahlar, Yusuf Adilşah, I. Şah Abbas.

Relations of the Safavid State with Turko-Islamic Sultanates in India

ABSTRACT

The Safavid State, which is one of the glorious pages in the history of the Muslim Turkish States, played an important role in the international relations, military, and political life of not only Azerbaijan, but also the entire Near and Middle East states, and took a very active role in the mutual relations between Europe and the East. One of the regions that the Safavid State gave particular importance to in its foreign relations was the Turco-Islamic sultanates in India's Deccan plateau. At the end of the 15th century and the beginning of the 16th century, there were Adil Shahis (1490-1686), Nizam Shahis (1491-1633) and Qutub Shahis (1512-1687) states in Deccan. The relations of the Safavids with these three Turcic sultanates were initiated thanks to the achievements of Shah Ismail, following the establishment of the Safavid state. Considering the military

* Prof.Dr. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan, e-mail: tofignajafli@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6206-5449>

superiority of the Mughal Empire (1526-1857) established in India right after the Safavid state, it was only a matter of time before these three small Sultanates joined the empire. However, they chose to oppose the Mughal Empire and declared the Ithnā'ashari Islam the official state religion and accepted the sovereignty of the Safavid Shahs for a long time. Especially, during the reign of the Safavid shahs Shah Tahmasp I (1524-1576) and Shah Abbas I (1587-1629), relations established between the Safavid-Deccan Turco-Islamic sultanates were at a high level. These three Turcic sultanates, which are also referred to as the "Shiite Sultanates" in many sources, were able to maintain their relations with the Safavids, even under difficult conditions, until their occupation by the Mughal Empire.

Keywords: Deccan, Adil Shahis, Nizam Shahis, Qutub Shahis, Yusuf Adilshah, Shah Abbas I.

1. GİRİŞ

16. yüzyılın hemen başında Azerbaycan coğrafyasının merkezi konumunda bulunan Tebriz şehrinde kurulan Safevi Devleti (1501-1736), hızla sınırlarını genişleterek Yakın ve Ortadoğu'nun en güçlü imparatorluklarından biri oldu. Müslüman Türk Devletleri tarihinin şanlı sayfalarından birini oluşturan Safevi Devleti sadece Azerbaycan'ın değil, aynı zamanda bütün Yakın ve Ortadoğu'nun devletler tarihinde; uluslararası ilişkiler, askeri ve siyasi hayatında önemli rol oynamakla beraber, Avrupa-Doğu karşılıklı ilişkilerinde de çok aktif rol almıştır (Mahmudov, 2005: 31).

Safevi Devleti dış ilişkilerinde özel önem verdiği bölgelerden biri de Hindistan'ın Dekken platosundaki Müslüman Türk Sultanlıkları olmuştur. 15. yüzyılın sonu ve 16.yüzyılın başlarında Dekken'de başkenti Bicapur olan Adilşahlar (1490-1686), başkenti Ahmednagar ve sonralar Devletabad olan Nizamşahlar (1491-1633), başkenti Gülkünde (Golkonda), daha sonra ise Haydarbad olan Kutupşahlar (1512-1687) devletleri var idi. Bu tarihlerde Hindistan'da Moğol İmparatorluğu'nun (1526-1857) askerî üstünlüğü dikkate alınırsa, bu üç küçük sultanlığın imparatorluğa katılması sadece bir an meselesi idi. Bu üç sultanlığın hâkimleri Moğol İmparatorlarına vassal olarak bağlanma yolunu da seçebilirlerdi. Ancak onlar Moğol İmparatorluğuna karşı çıkmak yolunu seçtiler ve İsnââşeriliği resmî devlet dini ilan ederek Safevi Şahlarının egemenliğini tanımaya başladılar (Savory, 1994: 173-174).

15. yüzyıl İslam Dünyası'nda sufi tarikatları en nüfuzlu dönemini yaşadığını ve sufi şeyhlerinin öğretilerinin yeni dini doktrinlerin yayılmasına yardım eden tasavvufi bir ortam oluşturduğunu belirtmek gerekir. Bedreddiniye, Halvetiye, Nakşibendiye, Bayramiye ve Safeviye gibi bazı sufi tarikatlar yeni dini düşünceler için zemin hazırlamışlardı. Bunlar arasında Safevilerin taraftarları Azerbaycan ile birlikte İran, Irak, Suriye ve Doğu Anadolu'da 15. yüzyıl boyunca faal olmuşlardı (Dedeyev, 2008: 207-216). Bu tarikatın Doğu'da yayılmasında ise, Safevi müritlerinden en çok Nimetullah Tarikatı'nın kurucusu Şah Nimetullah Veli (v.1431)¹ ve onun yakın dostu olmuş Seyyid Şah Kasım Envar'ın (v.1433) (Terbiyet, 1987: 62) mühim rolü olmuştur. Nimetullahiler ilk

¹ Bu tarikat 14. yüzyılda soyu Câfer-i Sadık'a dayanan, bir süre Safevî şeyhi Şeyh Sadreddîn'in (v.1391) öğrencisi olmuş Seyyid Şah Nimetullah Veli Kûhistani tarafından İran'da kurulmuştur. Hem kuruluş döneminde, hem de sonraki gelişme aşamalarında başka tarikatlarla kaynaşıp birleşmiştir. İlk başlarda bir Sünni tarikatı olarak kurulsada 16. yüzyılda Safevîliğin etkisi altında Şiîlik karakterine bürünmüştür (Devletşah Samerkandi, 1977: 399-402; Baldick, 2002: 281; Kılıç, 2007: 133-135). Azerbaycan'da Safevi Devleti'nin kurulmasından sonra Nimetullahiler Safevi Şahları tarafından en yüksek saygıyı görmeye devam etmiş, hatta tarikatın bazı mensupları Safevi ailesinin üyeleri ile evlenmişlerdir (Savory, 1994: 177).

başlarda açıkça Şîî olmasalarda, en azından Şîî yönümlü görüşleri ile ilgi çekmekteydi. Behmenî I. Ahmed (1422-1436) Nimetullahi tarikatını kurucusu, dönemin büyük sufi şeyhi Şah Nureddin Nimetullah Veli'yi Dekken'e davetine mukabil Nimetullah, oğlu Şah Nurullah'ı göndermişti. Şah Nurullah Bombay'ın güneyindeki Çaul Limanı üzerinden başkent Bîder'e vardığında Ahmed Şah tarafından kabul edilmişti. Ahmed Şah kızlarından birini Şah Nurullah'la evlendirmekle ona, diğer şeyhler karşısında üstünlük tanımış oldu. 1431 yılında Şah Nimetullah Veli'nin vefatından sonra ise, onun diğer oğlu Şah Halilullah da İran'ı terk ederek Dekken'e gitmiş ve burada Nimetullahi Tarikatı'nın bir kolunun temellerini atmıştır.

15.yüzyılda Dekken'e giden İranlı muhacirler Behmenî Şahlığının siyasi ve kültürel hayatını ciddi olarak etkilemiştir. Dekken'e yeni gelenlerin içinde Farslarla birlikte Türkler ve Araplar da yer almıştır. R.M.Savory'nin görüşüne göre Behmenîler Devleti'nde en ünlü "yeni gelen" Gilan'dan gelmiş olan Hacı Mahmud Gavan idi. Mahmud Gavan 1454 yılında başkent Bîder'e gelir gelmez Behmenî hâkimi II. Ahmed'in (1436-1458) dikkatini kendine çekebilmişti. II. Ahmed'in varisi Humayun (1458-1461) ise onu kendine Başvezir tayin etmiş ve 1481'e kadar Dekken'de fiili olarak değişmez siyasi ve askeri güç sahibi olmuştu. 1481'de Dahnî (yerli bir grup) lideri Hasan Bahri, Mahmud Gavan'a karşı çıkararak onu idam ettirebildi. Sonuncu Behmeni hâkimi Mahmud'un (1482-1518) döneminde Dahni grubunun ayaklanmasından sonra Behmeni Devleti'nin çöküşü, resmi mezhep olarak İsnâaşeriliği kabul eden daha küçük sultanlıkların kurulmasına yol açmıştır. Anlaşılan Dekken'e gelen İranlı muhacirler Behmenîlerin halefleri olan Adilşahlar, Nizamşahlar ve Kutupşahlar tarafından İsnâaşeriliğin devlet mezhebi olarak ilan edilmesi için bir zemin oluşturmuşlardı (Savory, 1994: 176).

2. Safevi Devleti'nin Bicapur Adilşahları (1490-1686) İle İlişkileri

Adilşahlar soyunun kurucusu köken olarak Hemedan Türklerinden olan Yusuf Adil Han Dekken'in Dabul limanına yaklaşık 1460 yıllarında İran'dan gelmişti (Jean-Paul, 2007: 353). O, oradan Bîder'e gelerek kısa zamanda Mahmud Gavan'ın güvenilir memuru olmuş ve Bicapur Valisi tayin edilmişti. Behmenî idaresinin zaafından faydalanan Yusuf 1490 yılında bağımsızlığını ilan etti ve Bicapur'da kendi adına hutbe okutturdu. O Şîîliğe eğilimi ile tanınıyordu ve 1502 yılında İsnâaşeriyeye Şîîliği'ni daha yeni kurulmuş olan Adilşahlar Devleti'nin resmi dini olarak ilan etti. Bazı saray ayanları tarafından bunu resmen ilan etmeyi ertelemesine ikna edilmesine karşın o, 1503 yılında "On İki İmam" adına hutbe okutturdu, ezan ve namazın Şîî usulü ile eda edilmesini bildirdi. Yusuf İsnâaşeriyeye'nin yayılmasında elde ettiği başarılar hakkında haberleri mütemadi olarak Şah I. İsmail'e göndermiştir (Firishta, vol. II., 1832: 12; Savory, 1994: 179).

Bicapur'da Şîîliğin yayılması aralıklarla gerçekleştirilmişti. Bîder'de Kasım Berid ve Ahmed Nizamşah arasında muhalif Sünnî ittifakı ile karşı karşıya kalan Yusuf "mezhebi yeniliği" geçici olarak durdurdu, ancak 1504 yılında Kasım Berid'in ölümünden sonra yeniden Şîîliği canlandırdı, aynı zamanda Sünnîlerin ibadet özgürlüğüne de izin verdi.

Bicapur'da Şîîliği devletin resmi mezhebi olarak kabul eden Yusuf Adilşah 1509 yılında elçisi Seyid Ahmed Harevi'yi değerli hediyeler ve "Şah İsmail ile Birleşme Hakkında Beyanname" ile birlikte Safevi sarayına gönderdi. Seyid Ahmed Herevî 1514 yılına kadar Safevi sarayında Bicapur Elçisi olarak bulundu (Nayeem, 1974: 117; Moulappa, 207: 78-79). Ancak Yusuf Adilşah'ın egemenliğinin tanınması onun vefatından sonra, 1519 yılında Şah I. İsmail tarafından İbrahim Bey Türkmen vasıtası ile gönderdiği "Hükümdar'a, Şah'a aşk olsun" ifadesi ile başlayan mektubundan sonra mümkün oldu. Aşağıda geniş bilgi verileceği üzere İsmail Adilşah (1510-1534) "soyuna Şah

statüsünü” veren Safevi Şahı'nın bu hareketini büyük memnuniyetle karşıladı (Gorekar, 1970: 102).

Bu arada 1510 yılında Şah I. İsmail Yedigâr Bey başkanlığı altında Dekken'in Müslüman Sultanlıkları'na elçi heyeti gönderdi (Firishta, vol. IV, 1832: 102; Məmmədova, 2009: 166). Elçinin gönderilmesinde amaç Portekizlilere karşı mücadeleye Bicapur valisinin katılmasını sağlamak idi. Safevi Elçisi Hürmüz'den Goa'ya geldiği sırada şehrin Portekizliler tarafından ele geçirildiğini öğrendi. Bu sebeple o esas görevini gizli tutarak Albukerk ile dostluk etmek istediğini bildirdi. Daha sonra o Adilşah'la görüşmek için Bicapur'a gitti. Safevi Elçisi burada büyük ilgi ile karşılanırsa da Gucarat Hâkimi Sultan I. Mahmud Bigarha (1458-1511) elçiyi kabul etmedi. H. Bayur'un görüşüne göre Gucarat Hâkimi'nin bu hareketi “ilk üç halifeye” saygısızlık gösteren ve “zalim” olan Kızılbaşların yüzünü görmek istememesi ile ilgiliydi (Bayur, c.I. 1987: 397; Moulappa, 2017: 79). Safevi Elçisi Yedigâr Bey I. Mahmud Şahı Şiî inancını kabul etmeye davet etmek emri almıştı, ancak sağlığı bozulan I. Mahmud, Patan Sarhey'de mukaddes mabedleri ziyaret ettikten sonra, Safevi Elçisi ile görüşemeyeceğini mektupla kendilerine ilettiler (The Cambridge history of India, 1928: 314-315). 23 Kasım 1511'de Sultan I. Mahmud'un vefatından sonra, yerine geçen oğlu Muzaffer Şah (1511-1526) halen Dekken'de bulunan Safevi Elçisi Yedigâr Beyi memnuniyetle kabul etti, Ahmedabad'da ve Çampaner'de onun şerefine ziyafetler verip hediyeler dağıttı (Firishta, vol. IV, 1832: 102; The Cambridge history of India, 1928: 316). Ancak Safevi Elçisi Bîder'de Behmenî soyu adına ülkeyi idare eden, ancak henüz bağımsızlığını ilan etmeyen Sünni fanatik Emir Ali Berid tarafından gereksiz yere hapsedildi. Böyle bir durumda Yedigâr Bey'den, vefat etmiş babasının yerine yeni yönetime gelmiş Bicapur hâkimi İsmail Adilşah'a mektup yazarak yardım etmesini istedi. Şüphesiz ki, İsmail Adilşah, Şah I. İsmail Safeviye onun için çok büyük saygı kazandıran bir hizmet göstermek imkânı elde etti. Özellikle onun konuya karışması ve diplomatik manevraları sonucunda Emir Ali Berid Safevi Elçisi'ni göndermeye mecbur oldu. Bîder'den Bicapur'a gelen Safevi Elçisi'ne değerli hediyeler verdi ve o geri dönmek için görevli kılavuzlarla Dabul Limanı'na gönderildi (The Cambridge history of India, 1928: 434-435; Bayur, c. I., 1987: 444; Məmmədova, 2009: 166).

Safevi Elçisi Yedigâr Bey'in Dekken Sultanlıkları'nda yürüttüğü görüşmeler başarılı oldu Safevi Devleti'nin Dekken'in Müslüman Sultanlıkları ile karşılıklı ilişkilerinin kurulmasında önemli rol oynadı. Bicapur Sultanı İsmail Adilşah'ın Yedigâr Beyin Bîder'de zindandan kurtarılmasında gösterdiği gayretleri Şah I. İsmail tarafından memnunlukla karşılandı. Bu olaydan birkaç yıl sonra 1519'da İbrahim Türkmen Bey'in başkanlığı altında Bicapur'a özel elçi heyeti gönderdi (Gorekar, 1970: 102; Moulappa, 2017: 79). Elçi İsmail Adilşah'a değerli hediyeler ve Şahın mektubunu götürüyordu. Bicapur Hâkimi Safevi Elçisi'ni karşılamak için yirmi mil mesafe katetti ve İbrahim Bey'i büyük bir törenle karşıladı. O idaresinin Safevi hükümdarı tarafından tanınmasını memnuniyetle karşıladı. İsmail Adilşah, Elçi'nin şerefine zafer yürüyüşü yapılması, sufi şeyhin müritlerinin fark edilebilmesi için ayanlarının *oniki şeritli başlık* takması ve Safevi Hükümdarı'nın adının Cuma ve Bayram Namazı sırasında hutbelerde zikredilmesi emrini verdi (Firishta, vol. 1, 1832: 238).

Bicapur Sultanı İbrahim Adilşah (1534-1557) döneminde ise Sünnilik esas mezhep olarak kabul edilse de Safevi hükümdarı Şah I. Tahmasp (1524-1576) ile ilişkiler sürdürülmüştür. Hatta 1548 yılında Ahmednagar Hâkimi Burhan Nizamşah Bicapur Hâkimi'ne karşı mücadelede Şah I. Tahmasp'dan askeri yardım istese de Safevi Hükümdarı buna önem vermemişti. O dönemde Ahmednagar Sultanı ile aynı mezhebe bağlı olmasına rağmen Safevi Şahı Bicapur'un Şiî halkının çıkarlarına uygun hareket ederek taraf olmak istememişti (Gorekar, 1970: 107; Nayeem, 1974:

118; Moulappa, 2017: 80). Çünkü 1548 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Azerbaycan'a üçüncü seferi olduğundan Şah I. Tahmasp bu seferi engellemeye çalışmıştır.

1558 yılında tahta çıkan I. Ali Adilşah (1558-1580) tarafından Şiilik Bicapur'da yeniden devlet dini olarak ilan edildi ve Safevi Devleti ile diplomatik ilişkiler tekrar kuruldu. I. Ali Adilşah'ın Şah I. Tahmasp'ın sarayına elçi olarak gönderilmesi hakkında İskender Münşi Bey şunları yazar: "Aynı zamanda Dekken'in büyük sultanları tarafından, özellikle Bicapur Valisi Ali Adilşah'tan iyi konuşma kabiliyetine sahip elçiler defalarca gelerek, samimi dostluklarını ve onların ülkelerinde o Hazretin şanlı ve temiz adına *Oniki İmam* hutbesini okuduğunu izhar etmiş, armağan ve hediyeler getirmişlerdi. Şah I. Tahmasp da onlara taşlarla süslenmiş taçlardan, altın eğerli atlardan ve hançer kemerlerden oluşan özel hediyeler vermişti" (İsgəndər bəy Münşi, 2009: 260-261; Moulappa, 2017: 80).

16. yüzyılın 60'lı yıllarında Safevi Devleti ile Bicapur Sultanlığı arasında diplomatik ilişkiler devam etti. Bunu Şah I. Tahmasp'ın Bicapur Sultanı I. Ali Adilşah'a elçisi Ağa Melik Muhammed'le gönderdiği mektup da doğrular. Safevi ülkesinden Hindistan'a muhacir olarak giden Seyid Kemaleddin Hüseyin Erdistani (daha sonra Mustafa Han Erdistani olarak tanınmıştır) 1563 yılı yılında I. Ali Adilşah'ın başveziri olmuştu. Safevi Devleti'nin Bicapur Sultanlığı ile karşılıklı ilişkilerinin güçlenmesinde onun büyük hizmetleri olmuştur (Münşa`at-i Salatin: 127-128; Фаразалиев ve Мамедова, 2004: 114-117). Belirtmek gerekir ki Safevi Devleti ile Bicapur Sultanlığı arasındaki karşılıklı ilişkilerde Mustafa Han Erdistani dışında oraya yerleşmiş Safevi ayanlarından Şah Abu Turab Şirazi, Kasım Tebrizi Bey, İnyetullah Kazvini, Şah Cafer ve Şah Tahir kardeşleri ile Esed Lari Han, Efel Şirazi Han, Mir Muhammed Emin ve bir ara II. İbrahim Adilşah'a (1580-1626) başvezirlik yapmış Sadreddin Muhammed Şirazi (sonraları Şah Navaz Han adı ile tanınmıştır) gibi emirlerin ciddi faaliyetleri belirleyici rol oynamıştır (Moulappa, 2017: 93-94; Muzaffar and Subrahmanyam, 2004: 368).

Şah I. Tahmasp döneminde olduğu gibi Şah I. Abbas (1587-1629) döneminde de Safevi Devleti'nin Bicapur Sultanlığı ile karşılıklı ilişkileri devam ettirilmiştir. Sancay Subrahmanyam'ın görüşüne göre Şah I. Abbas'ın idaresinin ilk on yılında Dekken sultanlıkları Safevi-Moğol ilişkilerinin belirlenmesinde önemli rol oynamışlardır (Subrahmanyam, 2012: 126).

Belirtmek gerekir ki, Adilşahlar kendilerini Safevi şahlarının vassalı olarak kabul ediyorlardı. Hatta II. İbrahim Adilşah (1580-1626) 1612 yılında Şah I. Abbas'a gönderdiği mektubunda kendi sadakatini beyan ederek Dekken arazilerinin Irak, Fars, Horasan ve Azerbaycan gibi Safevi İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu belirtmişti. Hatta II. İbrahim Moğol İmparatoru Cihangir'e (1605-1627) yazdığı bir mektubunda ülkesini Safevi şahları adına yönettiğini de açıkça bildirmişti (Moulappa, 2017: 76). Tarihçi R.Savory II. İbrahim Adilşah'ın bu yazdıklarının pek gerçeği aksettirmediğini bildirmektedir (Savory, 1994: 187; Riazul Islam, Vol.II., 1971: 136; Anvar, 1994: 198). Muhtemelen II. İbrahim Adilşah'ın bu iddialarında R.Savory'nin dediği gibi gerçeği yansıtmayan noktalar vardır. Ancak en azından Moğol İmparatorluğu topraklarındaki bu Müslüman sultanlıklar Safevi Devleti'ne yakınlık duymuş ve hatta katı Sünni olmasına rağmen II. İbrahim Adilşah Safevi İmparatorluğu ile diplomatik ilişkilerini her yolla sürdürmüştür. Hoşgörülü hükümdar olarak o Şii ideolojisine bağlı olmadan Bicapur-Safevi ilişkilerinde dostluğu geliştirmenin mümkün olduğunu gösterebilmişti (Gorekar, 1970: 111; Moulappa, 2017: 80-81). Bicapur hâkimi II. İbrahim Adilşah döneminde Safevi Şahı I. Abbas'la ilişkiler daha yoğun karakter aldı. İskender Münşi Bey bu konuda şunları yazmaktadır: "Büyük Dekken sultanlarının eski zamanlardan bu velayetnışan nesle sevgi ve sadakatleri olmuştur. Bir süre bundan önce nestelik hattı yazmakta zamanın hoşnevislerinin en üstünü ve devranın yegânesi olan Horasan vilayetinin

büyük seyidlerinden Mir Halilullah Hoşnevis Allahın takdiri ile Dekken vilayetine gidip Bicapur valisi Adilşah'ın yanında kalmıştı" (İsgändər bəy Münşi, 2014: 1549-1550).

1605 yılında Moğol İmparatoru Ekber Şahın ölümü ve Cihangir'in yönetime geçmesinden sonra Cihangir, Bicapur Sultanından babasının ölümü dolayısı ile başsağlığı dilemesi ve tahta çıkışını tebrik etmesi için elçisini göndermesini istedi. II. İbrahim Adilşah tavsiye almak için Şah I. Abbas'a müracaat etti. Moğol hükümdarının talebine olumlu cevap verilmemesi onu öfkelenirdi ve Bicapur Sultanlığını fethetmeye karar verdi. O, Dekken'a büyük bir ordu gönderdi. Böyle çok zor ve korkulacak durumda II. İbrahim yardım için Şah I. Abbas'a müracaat etti (İsgändər bəy Münşi, 2014: 1549-1550). Bicapur hâkimi Safevi Şahı'na "bu bölgenin halkı Şah'ın atalarının himayesi altında barış içinde yaşıyor, bu sebeple ricamız Şah'ın onları savunmasız bırakmamasıdır" şeklinde ricada bulundu ve hatta Bicapur'a yapılacak yardımın iki yolu hakkında görüşlerini de bildirdi. Bunlardan birincisi Şah Abbas'ın Büyük Moğol İmparatoru ile onun arasında arabulucu rolü oynaması, diplomatik ve manevi baskı yaparak Bicapur'a askeri sefer gönderilmesini engellemesidir. Diğer alternatif yol ise Moğolların kuzeybatı mülkü olan Kandeher'a hücum ederek Bicapur'u kurtarması idi (Sarwar, 1939: 43; Moulappa, 2017: 82-83).

Kandeher'ın kaybedilmesi Safevi-Moğol ilişkilerinde ciddi gerginlik yaratsa da Şah I. Abbas II. İbrahim Adilşah'ın Kandeher'a hücum teklifine ilgi göstermedi. Çünkü bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş devam ettiği için o Moğollarla ilişkilerini bozmamaya çalışıyordu. Rudi Mathee'nin görüşüne göre diplomasi dili dostluk çağrıları verse de "Kandeher Meselesi" her iki devlet arasında daima gerginlik oluşturmuştur (Rudi and Hiroyuki, 478-484). Ancak Şah I. Abbas sürekli olarak Moğol sarayına gönderdiği elçiler aracılığı ile Kandeher ile ilgili Safevilerin çıkarlarının Moğollarda doğurabileceği rahatsızlığı azaltmak ve Cihangir Şah'ın güvenini kazanmaya çalışmıştır (Farooqi, 1986: 43; Riazul Islam, 1993: 317; Quliyev, 2016: 49).

Bu dönemde Dekken'in Şii sultanlıkları olan Bicapur ve Gülkünde'dan olan elçiler 1613 yılında Şah I. Abbas'ın sarayına gelerek, Moğollara karşı yardım talebinde bulunmuşlardı (İsgändər bəy Münşi, 2014: 1550; Surendra Gopal, 1969: 244; Blow, 2009: 110; Quliyev, 2016: 49; Moulappa, 2017: 81). 1614 yılında Safevi Elçisi Şahkulu Bey II. İbrahim Adilşah'ın Elçisi Mir Halilullah'la birlikte Bicapur'a geldi ve Şah'ın mektubunu Sultan'a verdi (İsgändər bəy Münşi, 2014: 1550; Moulappa, 2017: 86). Uzun süren Safevi-Moğol diplomasi ilişkileri Dekken Şii Sultanlıklarının özellikle, Adilşahların bağımsızlığını bir süre daha koruyabildi (Sarwar, 1939: 49; Riazul Islam, 1970: 96; Nayeem, 1974: 124; Savory, 1994: 188; Moulappa, 2017: 83).

Şah I. Abbas Bicapur Sultanlığı'nın himayedarı olarak Moğol hükümdarı Cihangir ile II. İbrahim Adilşah arasında arabulucu rolünü oynayarak onlar arasındaki anlaşmazlığın ortadan kaldırılmasına ve taraflar arasındaki ilişkileri yoluna koymaya çalıştı (Askari, 1961: 229). Şah I. Abbas'ın diplomasisi son evrede Cihangir Şahın Dekken siyasetini, özellikle de Bicapur-Moğol ilişkilerinin düzenlenmesini sağladı. 1617 yılında Safevi Şahı'nın Cihangir Şah'a tavsiyesi ve ısrarları sonuç verdi, Bicapur Sultanı ile Moğollar arasında barış anlaşması yapıldı (Savory, 1994, 113; Naqvi, 1969: 277).

Şah I. Abbas'ın, asıl amacı ise Moğol hükümdarının dikkatini Dekken'a yönelterek Kandeher'ı kolayca ele geçirmek idi. Ancak Cihangir'in Safevi Elçisi'nin niyetini öğrenmesi Zeynel Şamlı Bey'in Moğol sarayından kovulması ile sonuçlandı. Elçiye vatana dönmeye izin verilmedi. Ortaya çıkan durumu haber alan Şah I. Abbas bu işin kolayca halledilmeyeceği kanaatine gelerek komutanlarından birini kaybedilmiş toprakları almak için bölgeye gönderdi (Aydoğmuşoğlu, 2013: 134; Nəcəfli, 2011: 10).

Fiili olarak Moğollara karşı Şah Abbas'la II. İbrahim Adilşah arasında hazırlanmış olan gizli planın uygulanmasına başlandı. Bu sırada Dekken'da Moğollar aleyhine askeri operasyonlar başladı. Cihangir'in oğlu ve devletin en başarılı komutanı olan Şah Cihan istediği toprakların idare edilmesi için ona verilmemesini bahane ederek babasına karşı isyan etti. Dekken hâkimleri de Cihangir'i tehdit etmeye başladı (Aydoğmuşoğlu, 2013: 136; Nəcəfli, 2011: 12).

Moğol ordusunun esas vurucu kuvvetleri Dekken'a gönderildiği için Şah I. Abbas 1622 yılında Kandehar'ın kurtarılması için askeri operasyona başladı. Moğol hükümdarı her iki cephede askeri operasyonlar yürütmeyi başaramadı. Böylece Şah I. Abbas'ın Dekken Sultanları ile Moğollara karşı düşünülmüş plan başarı ile sona erdi ve Kandehar kurtarıldı (Moulappa, 2017: 86). Cihangir'in gündeliğindeki notlardan anlaşıldığına göre o Safevilere karşı geniş ölçekli sefer hazırlığı yapmıştı. Ancak Dekken'daki cansıkıcı olaylar, özellikle de Şah Cihan'ın ayaklanması Cihangir Şahın Kandehar'ı geri almasına engel oldu (Фарзалиев ve Мамедова, 2004: 107).

1627 yılında II. İbrahim Adilşah vefat ettiği için Bicapurda yönetim için mücadele başladı. Ancak Şah I. Abbas Bicapur Sultanlığındaki saltanat için mücadeleye karışıp Muhammed Adilşah'ın (1627-1657) tahta oturmasına yardım etti. Onun Hindistan'ın iç meseleleri ile ilgilenme sebebi şüphesiz ki karşısında güçlü Moğol devletinin olmasını istememesi idi. Hindistan'daki işler ne kadar parçalanmaya yol açarsa Şah I. Abbas o derece bundan memnun olurdu (Aydoğmuşoğlu, 2013: 135; Nəcəfli, 2011: 11).

1629 yılında Şah I. Abbas'ın vefat etmesi ve yerine torunu Şah Sefi'nin (1629-1642) geçmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu ile askeri operasyonların devam etmesi, genç Safevi Şahı'nın Dekkensultanlıkları ile karşılıklı ilişkilerinin devam etmesini güçleştirdi. Safevî Devletinin Dekkensultanlıkları ile karşılıklı ilişkilerinin zayıflaması, Moğol hükümdarı Şah Cihan'ın Dekken sultanlıklarına, aynı şekilde Bicapur Adilşahları'na karşı baskılarını artırmasını sağladı.

Olayların sonraki gelişmesinde ise Şah I. Abbas'ın ölümünden sonra özellikle Şah I. Sefi (1629-1642) döneminde Moğol imparatoru Şah Cihan tarafından 1633 yılında Nizamşahların varlığına son verildi, Adilşahlar ise 1636 yılında Moğol İmparatorluğuna haraç ödemeye mecbur kaldılar (Savory, 1994: 188-189). Muhtemelen Şah Sefi hükümeti Dekken Sultanlıklarında meydana gelen olayları haber alarak, onlara gerekli destek göstermemekle yanlış yaptığını anladı. Bu sebeple 1637 yılının yazında Şah Sefi tarafından Adilşah'ın sarayına Ahmed Gorçi Bey başkanlığında elçi heyeti gönderildi, aynı zamanda Muhammed Adilşah'ın Safevi sarayında elçisi olan Rahim Muhammed'in vatanına dönmesine izin verildi (Riazul Islam, 1383: 181-182; Moulappa, 2017: 87; Məmmədova, 2009: 170). Safevi Şahı Muhammed Adilşah'a gönderdiği mektupta iki devlet arasında eskiden beri dostluk ilişkisinin olduğunu hatırlatarak diplomatik yazışmaların devam ettirilmesinin gerekliliği bildirdi. Muhammed Adilşah Safevi Şahı'nın davetine olumlu cevap vererek aynı yıl elçisi Rahim Muhammed'i yeniden Safevi sarayına gönderdi. Bicapur Sultanı Şah Sefi'den yardım alma niyetinde idi (Nayeem, 1974: 127; Moulappa, 2017: 87). Ancak onun durumu Şah Cihan'ın Dekken Sultanlıklarına karşı saldırılarını engellemek gücünde değildi. R. Savory'nin belirttiği gibi bu dönemde Safevi Devleti'nin "diplomatik manevralarının Moğolların Dekken'da genişleme siyasetine çok küçük etkisi olmuştur" (Savory, 1994: 189).

Belirtmek gerekir ki, 1638 yılında Moğol hükümdarı Şah Cihan'ın Kandehar'ı Safevilerden geri alması Safevi-Moğol ilişkilerini gerdiği gibi Safevi devletinin Dekken Sultanlıkları ile ilişkilerine de olumsuz etki gösterdi. Şah Cihan Safevi Devleti ile Dekken sultanlıkları arasında diplomatik ilişkilerin devam etmesinden şüphelendiği için Dekken sultanlarının Safevi sarayına herhangi bir

elçinin gönderilmesini kesinlikle yasaklamıştı. Bu sebeple Muhammed Adilşah 1642 yılında Şah II. Abbas'ın tahta çıkmasını tebrik etmek için elçisini gönderebilmişti (Moulappa, 2017: 87-88).

Şah II. Abbas'ın (1642-1666) saltanatının ilk yıllarında Safevi ve Moğol devletleri arasında ilişkilerin normal olmasına rağmen Moğolların Kandehar'ı ele geçirmesi Safevi Devleti'nin askeri ve siyasi nüfuzuna büyük darbe indirdi. Şah II. Abbas'ın yönetiminin başlarında Başvezir Sarı Tağı Kandehar'ı geri almak için askeri hazırlığa başlasa da bu konuda başarı kazanmadı. Buna rağmen bir süre sonra Moğol Devleti'nde iç gerginliğin artması, Afganların ve ülkenin kuzeybatı sınırlarında Özbeklerin aktifleşmesi, Moğolların Belh'den geri çekilmesi, Safevilerin Kandehar'ı alması için ortam oluşturdu (Həsənəliyev ve Bayramlı. 2011: 57). Moğolların Orta Asya'ya askeri seferinin büyük başarısızlıkla sona ermesi Safevi sarayında Şah Sefi'nin vefatı sebebi ile ertelenmiş Kandehar'ın yeniden ele geçirilme planının canlandırılmasına sebep oldu. Şah Cihan'ın Bedehşan'daki ağır yenilgisinden yararlanan Safeviler Kandehar seferine çıktılar. Safevi askerleri 22 Şubat 1649'da kısa süren bir kuşatmadan sonra kaleyi ele geçirdiler (Riazul Islam, 1971: 107-110; Riazul Islam, 1970: 297-298; Quliyev, 2016: 50). Moğol hükümdarı Şah Cihan Kandehar'ın kaybedilmesini kabul etmedi ve onu geri almak için 1649 yılının Mayıs ayında Kandehar seferine çıktı. Şah Cihan'ın bu seferi ile birlikte 1652 ve 1653 yıllarında Kandehar'a yönelik ikinci ve üçüncü seferide başarısız oldu (Həsənəliyev ve Bayramlı. 2011: 69). Cihan Şah Kandehar seferinin başarısız olmasını dikkate alarak oğlu Aurangzeb'i Dekken Valisi tayin ederek oraya gönderdi. 1656 yılının Aralık ayında Muhammed Adilşah'ın ölümü ve oğlu II. Ali Adilşah'ın tahta geçmesinden yararlanan Dekken Valisi Aurangzeb babasından Bicapur'un işgaline izin vermesini rica eder. Moğol ordusunun Bicapur'a saldırısı 1657 yılının Mart ayında Bîder'in, Ağustos ayında ise Kalya'nın alınması ile sona erdi. II. Ali Adilşah Kalya kaybedildiği için barış yapmaya razı olduğunu bildirdi. O aynı zamanda Perende'yi de taviz olarak vermeye ve 15 milyon rupi ödemeye razı oldu. Ancak Cihanşah barış imzalandığı sırada 5 milyon Rupiyi Bicapur Sultanına taviz olarak verdi (Bayur, c. II., 1987: 222). Bu sırada Şah Cihan'ın ağır hastalanması oğulları arasında taht için mücadeleyle yol açtı. Bundan yararlanan II. Adilşah Moğollarla imzalanmış barış anlaşmasının şartlarına uymadı.

Moğol tacı için şehzadeler arasında mücadele sırasında Şah II. Abbas Şehzade Muradbahşi'yi destekliyordu. O Aurangzeb'in galip olması halinde Dekken sultanlıklarına karşı baskıyı artıracığından ve onların bağımsızlığına son vereceğinden endişe ediyordu (Nayeem, 1974: 127). Aurangzeb'in Dekken sultanlıklarına karşı baskıları güçlendirmesi II. Adilşah'ı ortaya çıkan tehlikeden kurtulmak için Şah II. Abbas'a müracaat etmek zorunda koydu. Muhammed Tahir Vahid'in yazdığına göre 1657 yılında Dekken valileri Safevi sarayına elçi ile değerli hediyeler göndererek her zaman sadık olduklarını ifade ettiler. Çoğu zaman onların elçisi Safevi sarayına gelmemişti. Aynı yılda Hasseyi Şerife Kitabdarı Mirza Mugim Dekken'a elçi olarak gönderildi (Vahid, 1334: 95; Nayeem, 1974: 128; Həsənəliyev ve Bayramlı. 2011: 67). Şah II. Abbas II. Ali Adilşah'a gönderdiği mektubunda iki soy arasındaki mezheb birliğini ve dostluk ilişkilerini hatırlatarak yazışmalarda geçici kesintiden şikâyet ediyor ve Dekken devletleri arasında birliğin olmamasının kötü düşüncelilerin zafer kazanmasına ortam yarattığını bildirir. Yapılmış hatalardan ders almak için zamanın olduğunu belirten Şah, Adilşahı Kutupşahlarla görüş ayrılığına son vermeye çağırarak, mezheb dayanışması göstererek Moğollar içindeki iç savaşın yarattığı karışıklıktan yararlanmaya davet eder (Moulappa, 2017: 88).

Bu dönemde Moğol tahtı için mücadelede kardeşleri Daraşokuh ve Muradbahşe karşı galip gelen Aurangzeb 1658 yılının Mayıs ayında idaresini güçlendirdi. 1660 yılında Şah II. Abbas, Kalender Sultan Tüfekçi ağasının oğlu Simrum Hâkimi Budak Sultan Çuleni Aurangzeb'i yönetime geçişi dolayısı ile tebrik etmek için Hindistan'a gönderdi. Safevi Şahı elçi ile gönderdiği mektupta iki ülke

arasında önceleri mevcut olmuş dostluk ilişkilerine, Kandehar'ın Safevi Devleti'ne ait olmasına işaret ediyor ve ilişkilerin geliştirilmesine taraftar olmasından bahsediyordu (Vahid, 1334: 109; Həsənəliyev ve Bayramlı. 2011: 69; Nayeem, 1974: 130; Moulappa, 2017: 89; Bayur, C. II., 1987: 249). Şah II. Abbas aynı zamanda Moğol hükümdarına Dekken sultanlıklarının korunmasında fayda gördüğünü bildirerek buna İmparator'dan garanti almaya çalıştı. Safevi Şahı'nın bu müdahalesi Aurangzeb'i öfkelenirdi ve Safevi-Moğol ilişkilerinde sonraki anlaşmazlığın esas sebeplerinden biri oldu (Moulappa, 2017: 89). Bu sebeple Safevi elçisinin geri dönmesinden geçen üç yıl içinde Moğol İmparatoru elçisini Şah II. Abbas'ın sarayına göndermedi. Sadece 1663 yılında Aurangzeb Multan Hâkimi Terbiyet Hanı değerli hediyelerle Safevi sarayına gönderdi. O, Şaha yazdığı mektubunda Kandehar meselesine değinmemiş, Safevi-Moğol savaşlarını kaderin işi olarak adlandırmıştı (Vahid, 1334: 122; Həsənəliyev ve Bayramlı. 2011: 69; Riazul Islam, 1383: 195).

17.yüzyılın 60'lı yıllarında Safevi- Bicapur ilişkilerinde belirli bir durgunluk ortaya çıktı. 1666 yılında Şah II. Abbas'ın ölümü ve yönetime Şah Süleyman'ın (1666-1694) geçmesi ile iki devlet arasındaki ilişkilerdeki durgunluk daha da derinleşti. 1672 yılında Bicapur Sultanı II. Ali Adilşah'ın ölümü ve küçük yaşlarında oğlu İskender'in tahta çıkarılması durumu değiştirdi. Gerçek yönetimin Habeş Havas Han'ın elinde toplanması Aurangzeb'in Bicapur Sultanlığı'nı tamamen istila etmesine sebep oldu. 1684 yılında Aurangzeb'in Marathlara karşı mücadelede Bicapur Sultanı İskender'den yardım talebine red cevabı verilmesi Moğol ordusunun Bicapur'a doğru harekete geçmesine yol açtı. 1686 yılının Eylül ayında 12 günlük kuşatmadan sonra şehir ele geçirildi ve Adilşahlar Sultanlığı'na son verildi (Bayur, c. II., 1987: 297-299).

3. Safevi Devleti'nin Gülkünde Kutupşahları (1512-1687) İle İlişkileri

15.yüzyılın son çeyreğinde Azerbaycan Akkoyunlu Devletinin topraklarından Hindistan'ın güneyine, Dekken yaylasına insanların akını Dekken devletlerinin siyasi hayatına önemli etki etti. Onlar ya ticaretle meşgul tacir olarak, ya da sığınmak ve iş aramak için göçüyorlardı. Kutupşahlar sülalesinin kurucusu Sultankulu Kutub-ül Mülk'de onlardan biri idi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 267). O, Hemedan bölgesinde yaşayan Baharlı aşiretinden Ali Şeker Bey'in soyundan idi (Сторп, 1972: 844; Bayur, c. I., 1987: 437).

1467 yılında Uzun Hasan'ın Çepekcür Savaşı'nda Karakoyunlu Cihanşah karşısında zafer kazanması ve sonraki yıl onun oğlu Hasan Ali'yi mağlup ederek Tebriz merkezli Azerbaycan Akkoyunlu Devleti'ni kurmasından sonra onun hakimiyetini kabul etmeyen ve Hemedan bölgesinde yaşayan Ali Şeker Bey Baharlı'nın varisleri olan aşiret emirleri Hindistan'ın güneyine, Dekken'a göç ettiler. R.M.Savory bu konuda Sultankulu'nun dayısı Allahkulu ile birlikte İran'ı terk ettiğini ve Bîder'de Behmenî sarayına doğru yola çıktığını yazar. 1490 yılında Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakub'un ölümünden sonra Allahkulu İran'a dönse de 20 yaşına ulaşmış Sultankulu dayısına "Hindistan'da hizmetler her zaman değerlendirilir" diyerek Dekken'da kaldı. Behmenî hâkimi Mahmud Şah Sultankulu'yu yakın arkadaşları arasına kabul etti (Savory, 1994: 180). Sultankulu önce Havas Han, daha sonra Kutubul Mülk ünvanını aldı ve Mahmud Şah tarafından Gülkünde Hâkimi tayin edildi (Moulappa, 2017: 180).

Sultankulu Kutubul Mülk zahiren sünîliği kabul edip Sünî toplumunda yaşasa da fiilen Şîî idi. O ne Sünîliğe propaganda ile etki edebilir, ne de atalarının inancından dönebilirdi (Riazul Islam, 1970: 92; Tavernier, Vol. I., 1925: 261; Vol. II., 1889: 176-177). Gülkünde Kutupşahîleri İsnâşeri Şîîliğini kabul eden ikinci Dekken devleti idi.

1512 yılında Sultankulu (1512-1543) Gülkünde merkezli Kutupşahlar Devleti'nin temelini attı. Kendi adına para bastırdı ve hutbe okutturdu. Sultankulu okutturduğu hutbede Şah İsmail'in adını kendi adından önce koyarak vassal statüsünü de kabullenmiş oldu (Firishta, Vol. III., 1832: 33).

Safevi şahlarının Kutupşahlarla böylesine ilişkiler kurmasında yakın inanç sahibi olmaları esaslı rol oynamıştı. Safevi şahları siyasi etki dairesini geliştirmek ve ticaret üstünlükleri bakımından bu ilişkilere oldukça aktif yaklaşıyorlardı. Onlar Gülkünde sultanlarına artan ilgilerinin sembolü ve Kutupşah hâkimlerine olan saygı alameti olarak atları hediye gönderiyorlardı (Tavernier, Vol. I., 1925: 256-261). İki devlet arasında uzun süre devam eden dostluk ve işbirliğinin bir başka açısı büyük ticaret, iki devlet arasında tacir ve seyyahların seferleri idi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 268).

Mevcut tarihi ortamda Gülkünde Sultanlığı'nın Safevilerle yakın ilişkiler kurması onların gelecek kaderine önemli etki yaptı. Safevi Devleti'nin Kutupşahlarla ilişkileri geliştirmesi, Moğol İmparatorluğu'nun onlara baskılarını artırmasına yol açtı. Bu dönemde iki büyük devlet Gülkünde üzerinde etkilerini kurmak için birbirleri ile zorlu bir rekabet içerisinde idi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 268).

Sultankulu Kutbul Mülk'ün Safevi şahları ile ilişkileri onun idaresi yıllarına tesadüf eder. O kendi savunmasını sağlamak, büyük devletlerin baskısından ülkesini korumak için ihtiyatlı şekilde hem Moğollar, hem de Safevilerle iyi ve dostluk ilişkilerini devam ettiriyordu. O bu amaçla Panipat Savaşı'ndaki zaferi dolayısı ile tebrik etmek amacı ile Moğol İmparatoru Babür'e elçi gönderdi ve onunla dostluk ilişkilerini geliştirdi. Daha sonra Humayun'un Gucarat'a zafer seferinden güney devletleri korkuya düştüler ve kendilerinin savunması konusunda garanti vermesini rica ettiler (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 269). Sultankulu Kutupşah akıllı devlet adamı idi. O bir taraftan Moğolların dostluğunu kazanmaya çalışıyor, diğer taraftan da mezhebi yakınlıktan yararlanarak Şah'a karşı derin yakınlık hislerini göstermek için Cuma vaazlarında Safevi Şahı'nın adını hutbeye ilave ederek onun gönlünü almaya çalışıyordu (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 269-270). Onun amacı, eğer Moğol askeri güçleri Gülkünde'ya yaklaşmış onun hakimiyetini ve bağımsızlığını yok etmeye çalışırsa Safevi Şahı'nda sempati uyandırarak kendisine savunma kalkanı sağlamak idi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 270).

Safevi Şahı Sultankulu'nun dostça ve itaatkâr adımıyla memnun idi. O değerli hediyelerle elçi göndermiş ve onu Sultan olarak bağımsız statüsünü kabul ettiğine dair tebrik göndererek buna karşılık vermişti. Sultankulu ayanları ile birlikte Şah'ın mektubuna saygı ile yaklaştı ve Safevi elçisini büyük saygı ile karşıladı, elçinin şerefine muhteşem ve debdebeli karşılama töreni düzenlendi ve ona hediyeler sunuldu. Kutupşah da iyi niyetini göstermek için Şah I. İsmail'e elçi gönderdi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 270).

Safevi Devleti ile Gülkünde Kutupşahları arasında ilişkiler Sultankulu Kutupşah'ın varisleri döneminde de devam ettirildi. İskender Münşi Bey bu konuda şunları yazmıştır: "Dekken'in azametli sultanları, özellikle...Haydar-ı Kerrar hanedanına sevgisi olan ve kendilerini pak imamların -Allah'ın selamı onlara olsun- Şifleri sayan Gülkünde ve Haydarabad Valisi Kutupşah'ın dilli-dilaver elçileri defalarca gelip onların ülkelerinde Oniki İmam hutbesinin o hazretin (Şah Tahmasp'ın) adına okunduğunu bildirir, özel giysiler, bununla beraber kıymetli taşlarla süslenmiş tac, altın koşumlu atlar, hançer kemeri ve başka şeylerden ibaret töhfe ve hediyeler getiriyorlardı" (İsgendâr bəy Münşi, c. I., 2010: 226).

Cemşid (1543-1550) ve İbrahim'in (1550-1580) hâkimiyeti döneminde Kutupşahlarla Safevilerin ilişkileri hakkında bilgi yetersizliği olsa da, açıktır ki Kutupşah'ın Moğol İmparatorluğu'na değil Safevi Şahı'na önem verip ona saygı ve bağlılığını bildirmesi Ekber Şah'ı (1556-1605) öfkelenirdi. Çünkü Dekken sultanlıkları Moğol İmparatorluğu ile sadece komşu değildi, siyasi, kültürel ve coğrafi bakımdan yakın bağları olduğu için jeosiyasi bakımdan güney yarımadasının birliği ve türdeşliğini gerektiriyordu. Gülkünde hâkimlerinin Moğol İmparatorluğu'na karşı yaklaşımda Safevi şahlarının müttefiki gibi görünmesi bu doğal sürece aykırı idi. Bu sebeple Ekber Şah'ın Dekken sultanlıklarına karşı baskılarını artırması bu dönem için zorunlu durum gibi kabul edilebilir (Riazul, 1970: 93). Belirtmek gerekir ki Moğol ve Safevi devletleri arasında Kandehar için ciddi rekabet vardı. Ekber Şah'ın zor kullanarak onu ele geçirmesi taraflar arasında gerginliği daha da artırmıştı. Dekken'in diğer sultanları da Kutupşah'ın siyasetini devam ettirdikleri için Ekber Şah Dekken sultanlarının varlığını dikkate almaya mecbur oldu (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 271).

Sultankulu'dan sonra en büyük Kutupşah hâkimi Haydarabad şehrini kuran ve Kutupşahların başkentinin Gülkünde'dan oraya nakleden Muhammedkulu'dur (1580-1612). Muhammedkulu Kutupşah'ın yönetimi döneminde Gülkünde'da Şiiliğin yayılmasında Safevi ülkesinden gelmiş seyyid ve kalem ehli Mir Mömin Astarabadî'nin etkisi büyük idi. O Muhammedkulu'ya yeni başkent Haydarabad'ı planlamada ve onun Ortodoks Şiiliğe süratle girmesine neden olmuştu (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 281).

İskender Münşi Bey onun hakkında şunları yazar: "Gürcistan seferinden döndüğü sırada Aras nehri kenarında Hindistan'ın Dekken vilayetinden gelen ve 'Mircümler' lakabı ile meşhur olan Mir Muhammed Emin Alahazret'in (Şah I. Abbas'ın) huzuruna gelmek şerefine erişti, izzet ve ihtiram gördü. O, İsfahan şehristanının büyük seyidlerinden olup Mirze Rezi Sadr'in amcasıdır. Birkaç yıl bundan önce Dekken'a gidip Allah'ın takdirine göre Gülkünde Valisi Kutupşah'ın mülazimi olmuştu. Başarısı dolayısıyla ile o yerin âdetince 'Mircümler' adı verilen vezaret mertebesine ulaşmış, servet ve azamet sahibi olmuştu" (İsgender bəy Münşi, 2014: 1578).

Böyle bir durumda Şii mezhebinde olan ve Moğol İmparatoru ile kıyaslandığında Safevi Şahı'nın süzerenliğini (vassallığını) kabul eden Dekken sultanlarına karşı Ekber Şah baskılarını daha da artırdı. O, Kutupşah'a temsilcisini göndererek ona süzerenliğini kabul etmesini teklif etti. Kutupşah Moğol İmparatoru'nun amacını anladı. O Ekber Şah'ın bu teklifini geciktirmeden kabul etti. Ancak Ekber Şah'ın bu adımı da Gülkünde ve Safeviler arasındaki mevcut ilişkileri zayıflatmadı. Muhammedkulu Kutupşah önceki gibi Safevilerle iyi ilişkilerini devam ettirdi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 281).

1604 yılında Safevi hükümdarı Şah I. Abbas, Kutupşahlar soyu ile ilişkileri güçlendirmek için Muhammedkulu Kutupşah'ın kızı Hayat Bahşi Beyim'i oğullarından birine vermesi amacı ile şehzade Oğuzlu Sultan'ı elçi olarak Haydarabad'a gönderdi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 272). Şehzade Portekizlilerin Goa kalesi yakınlarında sahile yaklaştı ve Sultan adına Mir Ziyauddin Nişapuri ve diğer ayanlar tarafından büyük bir ihtiram ile kabul edildi. Şehzade Şah tarafından gönderilen yüz emirin eşliği ile Şah I. Abbas'ın mektubunu ve yakutlarla süslenmiş şah tacı ile birlikte çok değerli nadir eşyalar da getirmişti. Temsilci Haydarabad'da 1609 yılına kadar altı yıl yaşadı ve daha sonra pahalı hediyeler, sadakat ve dostluk beyanı ile Safevi sarayına geri döndü. Ancak beklenmedik durum olarak Sultan Hanım 1607 yılında başka birisi olan akrabası Sultan Muhammed (sonraları Sultan Muhammed Kutupşah olarak Muhammedkulu'nun yerine geçti) ile evlendirildi (Firishta, vol. II., 1832: 174).

Safevi elçisi Oğuzlu Sultan'ın başarısız olmasına rağmen bu sefaret görevi Safevi Devleti ile Gülkünde Kutupşahları arasında mevcut olan karşılıklı ilişkilerde ve yakınlık ilişkilerinin gösterilmesinde başka bir adım atma isteği idi ((Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 273). Safevi ülkesinden gelen bazı muhacirlerin Gülkünde'da yönetime gelmesi ve yüksek konumu, özellikle de Haydarabad'da kültürün gelişmesinde silinmez iz bırakan ve Şahlığın bürokrasisinin en yüksek rütbelerine yükselen Mir Mümin Astarabadi ve onun takipçileri Safevi Devleti'nden Gülkünde'ya övgüye layık ve başarılı şahısların akınının bir süreç olduğunu ve Kutupşahlar Devleti'nin manevi gücünün ve refahını artırılmasında tecrübenin sağlanması bakımından büyük imkânlar yarattığını ispatladı. Bunun mukabilinde siyasette, yönetimde, kültürde ve ticarete Safevilerin etkisi en yüksek seviyeye çıktı (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 274).

Moğol İmparatoru Cihangir (1605-1627) Ekber Şah'ın Dekken sultanlıklarına karşı gaspçı siyasetini devam ettirdi. O Abdürrahim Honan Han'a Gülkünde aleyhinde faaliyet gösterme emri verdi. Bu haber Muhammedkulu Kutupşah'ı ciddi şekilde rahatsız ettiği için elçisini değerli hediyelerle Safevi sarayına gönderdi ve Şah I. Abbas'tan bu konuya müdahale etmesini istedi. O Gülkünde Sultanlığı'nı Moğol işgalinden kurtarmaya çalıştı. Böyle bir ciddi durum ile yüzleşen Muhammedkulu Kutupşah iki devlet arasında mevcut olan eski ananevi dostluk ilişkilerini hatırlattı (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 274) ve dostluğu güçlendirmek için Şah I. Abbas'a mektup gönderdi (Riazul Islam, 1970: 94). Kutupşah'ın bu mektubu Şah I. Abbas'ı derinden etkiledi ve o memnuniyetle Kutupşah'ı savunmaya ve korumaya söz verdi. O derhal İmparator Cihangir'e mektup ve değerli hediyelerle elçisini gönderdi (Felsefi, 1344: 112-114). Belirtmek gerekir ki Kutupşahîler Safevi ailesinin ırsi müridleri olmaları hakkında iddialar seslendiriyorlardı. Şah I. Abbas da Moğol İmparatoru Cihangir'e yazdığı mektupta Gülkünde'nin Kutupşahi hâkimlerini Safevi sülalesinin taraftarı olarak kabul ediyor, Kutupşahların da "Safeviler devleti ile özel akrabalık ilişkisinde" olduğunu beyan ediyordu (Savory, 1994: 187).

Safevi Şahı Moğol İmparatoru Cihangir'e Gülkünde Şahlığı'na hücum etmemesini rica etti. Şah I. Abbas değerli hediyelerle elçisini Sultan Muhammedkulu Kutupşah'a gönderdi ve onu Moğolların hücumunu engellemek için belirli çabalar göstermesi konusunda da bilgilendirdi. Bununla birlikte Safevi Şahı ile dostluk ilişkilerine, onun Moğol İmparatorluğu'na karşı diplomatik ve taktik hamlelerine rağmen Moğolların Dekken sultanlıklarına karşı güçlü baskısı devam ediyordu. Ancak bu Safevi ve Gülkünde arasındaki ilişkilere olumsuz etki etmedi, onlar arasında karşılıklı olarak dostluk ilişkileri ve elçilik mübadelesi devam etti ((Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 275). Sultan Muhammedkulu Kutupşah'ın devamlı çabaları Safevi ve Gülkünde arasındaki ilişkilerin gelişmesine hız kazandırdı. Taraflar arasındaki ilişkiler daha da güçlendi ((Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 275). Bu durumu İskender Münşi Bey de doğrulamaktadır: "Büyük Dekken sultanlarının eski zamanlardan bu velayetnîşan nesile (Safevilere) istek ve sadakatları olmuştur" (İsgändər bəy Münşi, 2014: 1549).

Sultan Muhammedkulu Kutupşah'ın 1612 yılında vefat haberi Safevi Şahı'na ulaştığında o çok üzüldü ve saray ayanlarına büyük dostu Muhammedkulu Kutupşah için yas tutulması konusunda emir verdi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 275). Safevi Hükümdarı Şah I. Abbas siyasi ve mezhebi yakınlığa sahip olan Gülkünde ile Safevi Devleti arasındaki ilişkilere zarar gelmesini istemiyordu. Öyle ki o derhal yeni sultan Muhammed Kutupşah'ı (1612-1627) tahta çıkması için tebrik etmek, geçmiş dostluk ilişkilerini koruma ve sürdürmek amacı ile elçisi Hüseyin Kıçaçı Tebrizi Beyi 8 kişilik heyetle değerli hediye ve tebrik mektubu ile Gülkünde'ya gönderdi. 6 Ağustos 1614'da Safevi elçisi Muhammed Kutupşah tarafından Gülkünde'da Çabutara kalesinde kabul edildi. Elçi Haydarabad'da kaldığı iki yıl dört ay içerisinde yüksek saygı gördü. Elçi

Safevi Devleti'ne geri döndüğünde ona tanınmış ayanlardan Şahlığın gelecek peşvesi (veziri) Şeyh Muhammed Hatun eşlik etti.

Muhammed Kutupşah Safevi elçisini dostça kabul etse de o Safevilerle ilişkilerde herhangi bir karşılıklı samimiyet göstermedi. İmparator Cihangir'le gergin ilişkileri olan Şah I. Abbas Muhammed Kutupşah'ın yaklaşımından rahatsız oldu ve onun ilgisizliğinden şüphelendi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 276-277).

1612 yılında II. İbrahim Adilşah Bicapur-Moğol ilişkilerinde Şah I. Abbas'tan tavsiye aldı. Onun "Bicapurlu elçiyi Moğol sarayına gönderip göndermeme konusuna açıklık getirilmesi" konusunda tavsiye istenildiğinde sarayda birçokları emre uygun hareket etmiyorlar; bu gözlem Şah I. Abbas'ın Gülkünde Şahı Sultan Muhammed Kutupşah'a yazdığı mektubunda yer almaktadır. Mektupta Şah II. İbrahim Adilşah'ın her zaman şahlık edebine uygun olarak her konu ile ilgili samimi şekilde danışma ve görüşmelerden bulunduğunu belirtiyor. Bu mektup Muhammed Kutupşah'da hoş etki doğurdu ve o da buna uygun olarak elçisini kıymetli hediyelerle Şah I. Abbas'a gönderdi. Bu tecrübe ve elçi mübadelesi Gülkünde Şahı Muhammed Kutupşah'ın ölümüne kadar devam ettirildi (İsgəndər bəy Münşi, 2014: 1675; Sadi, 1961: 68-70).

1620 yılında Şah I. Abbas sarayında olan Gülkünde elçisi Şeyh Muhammed Hatun ve diğer Dekken hâkimlerinin elçilerinin Hindistan'a dönmelerine izin verdi. O kendi elçisi Kasım Bürhan Beyi de onlarla birlikte Hindistan'a gönderdi. Safevi elçisi önemli bir görevi de yerine getirmeli idi. O Dekken'a gitmeden önce Moğol sarayında olmalı, Şah I. Abbas'ın Cihangir'e yazmış olduğu mektubu İmparatora göndermeli idi. Safevi hükümdarı o mektupta Dekken hâkimlerinin onun aracı olmasını rica ettiklerini Cihangire bildirmişti (Felsefi, 1344: 302-303; Məmmədova, 2009: 169).

1621 yılında Kasım Bürhan Bey Hindistan'a ulaştı ve aynı yılın Mayıs ayında Agra'da, Moğol hükümdarının sarayında oldu. Cihangir hatıralarında Safevi Elçisi'nin gelişi, onun hükümdarından getirdiği "samimi ve dostluk" mektubundan, aynı zamanda Şah I. Abbas'ın gönderdiği hediyeler hakkında bilgi verir (Memoris of Cahangir, 1914: 214; Məmmədova, 2009: 169). Anlaşılan Safevi Şahı'nın Dekken sultanları adına ricası Moğol hükümdarının hoşuna gitmemişti, bu sebeple o hatıralarında sadece Safevi Elçisi'nin Agra Sarayı'nda kabulü, onun getirdiği mektup ve hediyeler hakkında kısa bilgi vermekle yetinmişti.

1627 yılı Şubat ayında GülkündeSultanlığı'nda Muhammed Kutupşah'ın yerine oğlu Abdullah Kutupşah (1627-1672) geçti. O, açık şekilde Şiîliği devlet dini olarak ilan etti ve Moğolların Dekken sultanlarına karşı ezici ve yıkıcı faaliyetine karşı Safevi Şahına büyük bağlılık ve ona bağlılık gösterdi. Abdullah Kutupşah'ın yönetimi Safevi devleti ile ilişkiler bakımından iki farklı döneme bölünür: 1627-1636 yılları ve 1636-1672 yılları. Birinci aşamada Kutupşah Safevi Devleti'nin süverenliğini tanıdığı halde, ikinci aşamada 1636 ahitnamesine göre Moğol İmparatoru'na haraç ödemek zorunda kaldı (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 278).

Abdullah Kutupşah döneminde Safevilerle Kutupşahlar Devleti arasında ilişkiler daha da gelişti. Şah I. Abbas Abdullah Şah'ın açık Şiî propagandasından ve onu devlet dini ilan etmesinden memnun olarak temsilcisini değerli hediyeler ve tahta çıkışın tebrik eden mektupla birlikte Gülkünde'ya gönderdi. Abdullah Kutupşah Safevi elçisine yüksek saygı gösterdi ve şahın temsilcisi Şeyh Muhammed Hatun'u Devlet Münşisi tayin etti. O bununla yetinmedi, Şah I. Abbas'ın desteğini ve saygısını kazanmak için Hayran Hanı elçi tayin etti ve değerli hediyelerle Safevi sarayına gönderdi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 279). İskender Münşi Bey bununla

ilgili şunları yazıyor: “onlar zillallah Şah adamlarına önceki sultanlardan daha çok sadakat ve devletseverlik göstermiş, Kutupşahilerin büyük emirlerinden olan Hayran Han’ı elçi olarak layıklı töhfe ve hediyelerle şahın yanına gönderdiler” (İsgəndər bəy Münşi, 2014: 1893). Sultanın temsilcisi Hayran Han Şah’ın misafiri olarak Safevi Devleti’nde kaldı ve orada çok saygı ve ikram gördü. O geri döndüğünde Şah I. Abbas ona çok hediye verdi ve Alikulu Beyi ona eşlik etmek için görevlendirdi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 279). Onlar Gülkünde’ya vardığında Alikulu Bey büyük saygı ve izzetle karşılandı (Sadi, 1961: 75-79).

1627 yılında Moğol Hükümdarı Cihangir vefat etti ve onun büyük oğlu Şah Cihan İmparator seçildi. Onun Dekkensultanlıklarına karşı daha kararlı tutum sergilemesi Gülkünderarayında ciddi rahatsızlık yarattı. Onlar Şah I. Abbas’ın Şah Cihan’a etki edebileceğine, onu Dekken sultanlıklarına karşı saldırgan siyaset yürütmekten çekinmeye razı edeceğine ümit besliyorlardı. Bu amaçla Abdullah Kutupşah Safevi sarayınabüyük bir elçi heyeti göndermek kararı verdi. Elçi heyetinin başkanlığı Kutupşahiler sarayının büyük ayanlarından biri olan Hayret Han’a emredildi. O Safevi başkentine ulaştığı sırada artık Şah I. Abbas vefat etmiş ve tahta torunu Şah Sefi (1629-1642) çıkmıştı. O, Gülkünderelçisini çok büyük tören ile kabul etti. Abdullah Kutupşahın elçisi birkaç yıl Safevi sarayında kaldı. 1634 yılında o Şah Sefi’nin Gülkünderarayına yolladığı elçisi İmamkulu beyle birlikte vatana yola çıktı. Anlaşılan o ki Safevi imparatorluğunda yönetim değişikliğine rağmen Dekken sultanlıkları ile mevcut olan diplomatik ilişkiler devam ettirildi.

Dekken sultanlarının esas amacı gittikçe genişlemekte olan Moğol saldırısına karşı Safevi sarayından destek ve koruma elde etmek, Şah Cihanın saldırgan siyasetini engellemek idi. Ancak Şah Sefinin Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa zorlanması onun Dekken sultanlıkları ile ilişkilerine olumsuz etki gösterdi. Esas dikkat Osmanlı devleti ile askeri operasyonlara yöneldiği için Dekken sultanlıkları ile ilişkiler arka plana geçti. SafeviŞahının Dekken sultanlıklarına dikkatinin azalması Moğol İmparatoru Şah Cihanın onlara karşı baskıları daha da artırmasına ortam yarattı. Bu dönemde Dekken sultanlıkları arasında devam eden çekişmeler, yönetim için mücadele onları zayıflatıyor, direniş gösterme imkânlarını azaltıyordu.

Şüphesiz ki Safevi ve Gülkünder sultanlığı arasında elçilik mübadelesinin devam etmesini, iki devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerin güçlenmesini Moğol İmparatoru büyük bir rahatsızlıkla karşıladı. İmparator Cihan Şah bunu Moğol İmparatorluğu için ciddi problem olarak gördü ve Kutupşahlarla Safeviler arasında gelişen ilişkileri kesme kararına vardı. Bu zaman bütün Dekken’da Moğol saldırısına karşı direnişin esas desteği olan Melik Anber Hanın vefat etmesi de Şah Cihan’ın Dekken’a seferi için ortam oluşturdu. 1633 yılında Şah Cihan’ın saldırısı karşısında duramayan Nizamşahlar devleti çöktü (Bayur, c. II., 1987: 198-199; Məmmədova, 2009: 169).

Şah Cihan Gülkünder’da hutbenin Şif düzeni ile okunması ve hutbede SafeviŞahının adının söylenmesinden çok rahatsız idi. Bu sebeple o Nizamşahlar Sultanlığına son verdikten sonra belirli bir hazırlık ile güneye doğru sefere çıktı. O 1636 yılında Adilşahlar ve Kutupşahlar üzerinde Safevilerin nüfuzunu azaltmak ve kendi üstünlüğünü kurmak için Muhammed Adilşah’a ve Abdullah Kutupşah’a ultimatome içeren bir ferman gönderdi. Şah Cihan Muhammed Adilşah’dan haraç vermesini ve Moğol Devletinin vassal bağlılığını kabul etmesini, Abdullah Kutupşah’dan ise bunlardan başka aynı zamanda hutbenin Sünni kuralları ile okunmasını ve aynı zamanda hutbede Safevi şahının adı yerine Moğol İmparatorunun adının söylenmesini istedi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 281; Bayur, c.II., 1987: 200-201; Məmmədova, 2009: 169). Her iki devlet direniş göstermek iktidarında olmadığı için şartları kabul etmek zorunda kaldı. Abdullah Kutupşah için ultimatome gönülsüz de olsa kabul etmekten başka seçim yok idi (Riazul Islam, 1970: 117).Göründüğü gibi GülkünderŞahlığının hâkimi Abdullah Kutupşah tarikat bağlılığı

dolayısı ile kendisini Şah I. Abbas tarafında kabul ediyor ve hutbelerde Safevişahının adını söyletiyor ve sikkelerde onun adını bastırıyordu. Ancak komşu Bicapurşehzadesinin Şah Cihan'a mağlup olmasından sonra Safevilerle ilişkisini keserek Moğol yönetimini kabul etmek zorunda kaldı (Hardy, 1986: 199; Quliyev, 2016: 50). Şüphesiz ki iç çekişmeler sonucunda Dekken sultanlıklarının zayıflaması, Şah Sefi'nin Dekken sultanlıklarına desteğinin azalması Şah Cihan'ın onlara yönelik başarı kazanmasını sağladı.

Belirtmek gerekir ki Abdullah Kutupşah'la Şah Cihan arasında elde edilen ahidname Kutupşahların Büyük Moğol İmparatorluğuna karşı Safevilerle ilişkilerindeki güç dengesini kökünden değiştirdi. Ahidnameye kadar Gülkünesultanı Safeviler Devletinin vassalı idi, Şahın adını Cuma hutbesinde belirtir, onu Şiiliğin himayecisi kabul ederdi. O Cuma vaazlarında Oniki İmamın adını sosyal ortamda seslendirerek Kutupşahlar devletine Şiî karakteri veriyordu. Safevi elçisinin Moğol elçisi ve diğer devletlerin temsilcileri üzerinde Kutupşahlar için üstünlüğü var idi (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 281). Ancak imzalanmış ahidname Kutupşahlarla Safevi devleti arasındaki ilişkilerin manevi ve dini ruhunu zayıflatamadı. Böylece Moğol İmparatoru Şah Cihan Safevi devleti ile Gülkünesultanı arasındaki ilişkileri kesmeyi başaramadı ve her iki devletin hükümdarları gizli şekilde elçi mübadelesini devam ettirdiler (Sadi, 1961: 132).

Böylece 17. yüzyılın 30'lu yıllarında Dekken sultanlıklarından biri çöktü, diğer ikisi ise Moğollara tabi olmak, onlarla ayrı barış yapmak mecburiyetinde kaldı. Yukarıda belirttiğimiz gibi Moğollarla imzalanmış barış anlaşmasının şartlarına göre Dekkenin her iki sultanlığının bağımsızlığı önemli ölçüde azaldı. Şah Cihan Dekken'da kazanmış olduğu başarıları mektupla Şah Safevîye bildirdi (Riazul Islam, 1970: 121; Məmmədova, 2009: 170).

17. yüzyılın 30'lu yıllarının sonlarında artık bağımsızlığın kısmen yitirmiş ve Şah Cihan'a tabi olmak zorunda kalan Gülkünesultanı Moğol İmparatorluğuna direniş gösterebilecek Safevi İmparatorluğu ile ilişkilerini geliştirmeye çalışıyordu. O bunun için bütün araçlardan yararlanıyordu (Riazul Islam, 1383: 182). Şah Sefi de Moğol devleti ile ilişkilerin gerginleşmesi ile ilgili Dekken sultanlıkları ile ilişkilere ilgi duyuyordu ve her elverişli fırsattan yararlanmaya çalışıyordu. İşte bu sebeple 40'lı yılların başlarında Safevişahı saray için değerli taşların alınması bahanesi ile Gülküde'ya çok sayıda tacir gönderiyordu. Bu tacirler hem de gizlice Şahın Abdullah Adilşah'a mektubunu kendileri ile götürüyorlardı. Şah Cihan Safeviler Devleti ile Gülkünesultanı arasında diplomatik ilişkilerin aktifleşmesinden rahatsız olduğu için itirazını Kutupşahlar sarayına bildirdi. Bu sebeple Safevi sarayına gönderilmiş Gülkünelçisi geri dönemedi. Kutupşahlar yeni elçi göndermeye cesaret edemediler (Məmmədova, 2009: 170).

Abdullah Kutupşah gizli temsilcisini Safevişahına gönderdi ve ona buhran sırasında Gülküde'dan Safevi Devleti'ne sığınması için uygun ortam hazırlamasını rica etmişti. Bu, imparator Şah Cihan'ın düşüncesinde yeniden şüpheler doğurduğu için muhtemelen onu kınamış ve rahatsızlığını bildirmişti (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 282-283; Riazul Islam, 1970: 118). Sonunda elçi mübadelesi 1660 yılında Safevi elçisinin Gülküde'ya gelişi istisna olmakla uzun süre durduruldu. Bu sefer sırasında da Safevi elçisi kendi gemisinden değil İngiliz gemisinden yararlanarak Gülküde'ya ulaştı ve büyük miktarda parayı hediye olarak Kutupşah'a takdim etti.

17.yüzyılın ortalarında Gülkünesultanlığında meydana gelen olaylar Moğol hükümdarı Şah Cihan'ın Kutupşahlar Devletine müdahale etmesine ortam oluşturdu. Öyle ki Abdullah Kutupşah'ın başveziri olan Mir Muhammed Emin becerisi dolayısı ile büyük servet ve azamet sahibi olmuş, Dekken yaylasının güneydoğusunda yerleşen elmas yatakları ile zengin olan Karnatik'ı ele geçirdikten sonra oranın tam olarak sahibine dönüşmüştü (Bayur, c. II., 1987: 219).

O, Abdullah Kutupşah'la anlaşmadan Karnatik'da yaşayarak merkeze gelmekten uzak durdu ve Şah Cihan'ın oğlu Dekken Valisi Aurangzeb'le ilişki kurdu. 1655 yılında Abdullah Kutupşah Başvezirin sarayda olan oğlunu ve aile üyelerini denetim altına alması Aurangzeb'in Gülkündeüzerine yürümesine yol açtı ve sonunda 1656 yılında Haydarabad Moğol ordusu tarafından ele geçirildi.

1656 yılında Şah Cihan hastalandı ve şehzadeler arasında taht için entrikalar ortaya çıktı. Şah II. Abbas bunu Hindistan'a hücum için iyi bir imkân olarak düşündü. Bu sebeple O Dekken şahlıklarına onların (Gülkündeve Bicapur) ordularını hazır etmeleri ve o büyük ordu ile Kabil'i işgal etmeye gelirken Dekken'dan hareket etmelerini bildiren mektup yazdı (Riazul Islam, 1970: 122; Nayeem, 1974: 66). Ancak Aurangzeb'in kazandığı ardı ardına zaferler Şah II. Abbas'ın planını bozdu. Bir şekilde Aurangzeb tahta çıkmaya muvaffak oldu. Bu olay Dekken sultanlıklarını, özellikle Gülkündeve Bicapur Şahlıklarını rahatsız etti. 1657 yılında onlar Şah II. Abbas'a elçi göndererek onları Aurangzeb'in hücumundan kurtarmasını rica ettiler. Şah II. Abbas vaad vererek temsilcisi Budak Beyi 1660 yılında birçok hediye ile İmparator Aurangzeb'e gönderdi. Şah sadece şifahi değil (Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom, 1982: 283), aynı zamanda mektupla Dekken devletlerinin korunması dair garanti alma istediğini beyan etti. Aurangzeb Safevi Şahının doğrudan işe karışması dolayısı ile bu isteği geri çeviremedi. Ancak o Safevi Şahının Dekken sultanlıklarının kayyumu olarak hareket etmesini kabul etmedi ve onları tamamen feshetme ve Moğol İmparatorluğuna katma kararını aldı (Riazul Islam, 1970: 133; Nayeem, 1974: 66). O, Bicapur'a ve Golkende'ye hücum etti.

Abdullah Kutupşah Gülkünde kalesine sığınarak ortaya çıkan durum ile ilgili Şah Cihan'a müracaat etti. Onun tahriki ile Aurangzeb Kutupşahlar'la barış imzalamak mecburiyetinde kaldı. Elde edilen anlaşmaya göre Kutupşahlar Godavari ve Penenga nehirleri arasındaki Ramgir bölgesini ve bir süre sonra ise Karnatik'ı kaybettiler (Bayur, c. II., 1987: 220). Ortaya çıkan durumda II. Abbas Moğol İmparatorluğu ile ilişkileri gergin olduğu için meydana gelen olaylara müdahale etmedi. R. Savory'nin görüşüne göre Safeviler Devletinin "diplomatik manevralarının Moğolların Dekkenda genişleme siyasetine çok az etkisi olmuştur". Şah II. Abbas'tan sonra Safeviler Devleti'nde zayıf iradeli hükümdarlar Şah Süleyman'ın (1666-1694) tahta çıkışından sonra Moğol İmparatoru Aurangzeb'in Kutupşahlara karşı baskısını güçlendirmiş ve 1687 yılında Kutupşahlar Sultanlığının tam tabi edilerek lağvedilmesine sebep olmuştur (Riazul Islam, 1383: 183, 189).

4. Ahmednagar Nizamşahları (1491-1633) ile İlişkiler

Nizamşahlar sülalesi 1490-1633 yılları arasında Bombay'dan doğuda yer alan Ahmednagar şehri olmakla Hindistan'ın Dekken yarımadasının kuzeybatı kısmında mevcut olan Ahmednagar Sultanlığında hâkimiyet sürmüşlerdir (Низам-шахи, 1967: 201). Bu sülale adını Melik Hasan Nizam El Mülk Bahri'den almıştır. O İslamı kabul eden bir brahmandı ve Behmenîler döneminde Cunnar Hâkimitayin edilmişti. 1481 yılında Dehnîler ve Habeşîlerin suikastını düzenlemişti ve bu da güçlü Behmeni veziri Mahmud Gavan'ın idamı ile sonuçlanmıştı. Ancak çok geçmeden o kendisi de Şahın emri ile öldürüldü. 1491 yılında onun oğlu Ahmed Nizamşahlar sülalesinin ilk hâkimi olarak Ahmednagar'da bağımsızlığını ilan etti.

15. yüzyılın sonu 16. yüzyılın başlarında Hindistan'ın Dekken yaylasında mevcut olan Behmenîler (1347-1526), Adilşahlar (1490-1686), Nizamşahlar (1491-1633) ve Kutupşahlar (1512-1687) gibi Müslüman sultanlıkların varlığı Azerbaycan Safeviler Devletinin onlarla diplomatik ilişkiler kurmasına elverişli ortam yarattı. R.M. Savory bu sülaleleri (Adilşahlar, Nizamşahlar ve Kutupşahlar) üç İsnâaşeriyye (Onikiler mezhebi) Şîî sultanlıkları olarak takdim ederek Behmenileri Dekkendaki Şîî sülalelerinin sadece müjdecisi olarak kabul ediyordu. O, şunları

yazıyordu: “onlar Safevi şahlarının hâkimiyetini kabul ediyor ve İsnâaşeriliği resmi devlet dini olarak kabul ediyorlar... üç şahlık mevcut oldukları dönem içerisinde Safeviler Devleti ile diplomatik ve kültürel ilişkiler kuruyorlardı” (Savory, 1994: 173-174). Bu, 16. yüzyılın başlarından itibaren Dekken’in Bicapurve Gülkünde Müslüman sultanlıkları ile Safeviler arasında bağlılığın varlığını ve onların her ikisinin belirli dönemlerde Safevilerin süverenliğini tanıdığını ve sık sık Safevi hükümdarlarının adlarını başkentlerinde Cuma hutbelerinde söylediklerini kanıtlamaktadır (Muzaffar and Sanjay, 2004: 368; Quliyev, 2016: 50).

Azerbaycan Safevi Devletinin Dekken’in Nizamşahlar Sultanlığı ile ilişkileri 1523 yılında Safevi vaizi Şah Tahir Hüseyin’in Ahmednagar’da Şiilik propagandasını yapması sonucundagelişmeye başladı. R. Savory’nin görüşüne göre Safevi devletinden gelen vaiz Şah Tahirin 1523 yılında bu devlete gelişi ve Şiiliği yayması, bu devletin İsnâaşeriliği kabul etmesine vesile olmuştur (Firishta, vol. I., 1832: 363; Savory, 1994: 183). Hatta bu olaydan sonra Şah Tahir’in Safevi Şahı I. Tahmasp’e, Safevi veziri ve dini liderlerine yazdığı mektuplar Safevilerin de bu propagandasında çıkarı olan taraf olduğunu gösterir. Bu mektupta Dekkenda Şiiliğin yayılması, Şah Tahirin Hindistan’da bu işin örgütlenmesinde ve dini öğretinin tebliğindeki rolü, hatta Şah I. Tahmasp’in desteği hakkında bilgi verilir (Savory, 1994: 183). Şah Tahir’in etkisi altında Ahmednagar Hâkimi I. Bürhan Nizamşah (1508-1553) 1537 yılında Şiiliği kabul ettiğini ilan etti, hutbeden ilk üç halifenin adını çıkararak onların yerine İsnâaşeriye imamlarının adlarını yerleştirdi (Firishta, vol. III., 1832: 230; Savory, 1994: 183; Bayur, c. I., 397; Məmmədova, 2009: 167). Dekken’daki Şiî devletlerinin arasına yeni bir devletin girmesi Safeviler için son derece önemli bir olay idi. Bu dönemde Nizamşahların Azerbaycan Safevi Devleti ile siyasi ilişkileri daha da güçlendirmeye büyük ihtiyaç var idi. Çünkü bir taraftan Dekken’in Müslüman sultanlıkları arasında mücadelenin artması ve Moğol hâkimlerinin aralıksız baskınlarından korunmak için kudretli SafeviDevletinin yardımına büyük ihtiyaç duyuluyordu. Bütün bunlar Bürhan Nizamşahın Safevi sarayı ile ilişkiler kurmasını zorunlu kılıyordu. İskender Münşi Bey şunları yazar: “Dekkenin azametli sultanları, özellikle Peten Ahmedabadın Valisi Nizamşah’ın, Haydarı Kerrar hanedanına (İmam Ali – T.N.) muhabbeti olan ve kendilerini pâk imamların –onlara Allah tealanın selamı olsun- Şiîleri sayan Gülkündeve Haydarabad Valisi Kutupşahın, BicapurValisi Ali Adılşahın dilli-dilaver elçileri defalarca gelip onların ülkelerinde Oniki İmam hutbesinin o hazretin (Şah Tahmaspın– Ş.F) adına okunduğunu bildirir, özel haletler, bununla birlikte kıymetli taşlarla bezenmiş tac, altın koşumlu atlar, hançer kemeri ve başka şeylerden ibaret töhfe ve hediyeler getiriyorlardı”(İsgəndər bəy Münşi, 2010: 226). Böylece, 16. Yüzyılın ortalarında Dekken’in Müslüman sultanlıkları, bu çerçevede Nizamşahlar Safevi muhacirler için açık olmuştu. Dekken’in Müslüman Türk Sultanlıkları Safevi hükümdarları ile yakın ilişkiler kurmuşlardı ve Şah Tahirbu ilişkilerin kurulmasında başlıca aracı olmuştur.

1545 yılında Bürhan Nizamşah kendisinin Hürşah İbn Kubad el-Hüseyini adlı elçisini Şah I. Tahmasp’in sarayına göndermişti. Hürşah aynı yılın Eylül ayında Rey’e gelmişti. Bir ay geçtikten sonra o Şahın kabulüne girebilme imkânı bulmuştu ve hükümdarının bin tümen değerinde olan hediyelerini Şaha takdim etmişti. Hürşah’ın bilgilerine göre o yıl içinde Safevi Şahının sarayında kalmış ve onun Gürcistan’a ve Şirvan’a seferlerine de katılmıştı (1546-1547). Hürşah19 yıl içinde Safeviler Devleti topraklarında kalmış ve 1564 yılında Hindistan’a dönerek sonraki yıl orada vefat etmiştir. Hürşah’ın yedi makaleden ibaret Tarihi Elçiyi Nizamşah(Nizamşah Elçisinin Tarihi) adlı salnamesi Azerbaycan’ın ve birkısım diğer doğu ülkelerinin tarihini öğrenmek için değerli bir kaynaktır (Əfəndiyev, 2007: 17).

16. yüzyılın 40’lı yıllarında Bürhan Nizamşah’ın Şah I. Tahmasp ile diplomatik ilişkiler kurması iki devlet arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmek için geniş imkânlar yarattı. Bundan yararlanan

Safevi Şahı 1547 yılında elçisini Ahmednagar'a gönderdi. Hasan Rumlu Bey bu konuda şunları yazıyor: "Gene bu yıl (1547 yılı) Div Sultan Rumlu'nun oğlu Ethem Rumlu Bey elçi sıfatı ile Dekken Padişahı Nizamülmülk'ün yanına gönderildi (Rumlu Həsən bəy, 2017: 539). Belirtmek gerekir ki bu dönemde Burhan Nizamşah Dekken'in üç Müslüman sultanlığı ve Vijayanagar Devleti ile Sünniliği resmi din ilan eden İbrahim Adilşahlara karşı ittifak kurdu. 1543 yılında Bicapur'a karşı müttefiklerin ortak hücumu Esed Lari Han tarafından uzaklaştırıldığı için sonuç vermedi. Bu sırada Sünni mezhebinde olan Ali Beridşah İbrahim'in tarafına geçtiği için Nizamşah'ın saldırısına maruz kaldı ve İbrahim Adilşah'ın yardım göstermesine rağmen Avsa, Udgir ve Kandehar topraklarını kaybetti (Bayur, c. I., 1987: 450). Anlaşılan özellikle Dekken'da Müslüman Türk Sultanlıkları arasında mücadeleye başladığı bir dönemde Bürhan Nizamşah Şah I. Tahmasp ile ilişkileri güçlendirmek amacı ile elçilerini Safevi sarayına göndermişti. Bu dönemde Azerbaycan Safevi Devleti Osmanlı seferlerine maruz kaldığı için Bürhan Nizamşah'ın elçisini büyük bir törenle karşılayarak kendi elçisini Ahmednagar'a göndermekle yetinmişti.

16. yüzyılın ortalarında Dekken'in Müslüman Türk Sultanlıkları arasında mücadele devam ettiği için Azerbaycan Safevi Devleti ile Dekken'in Türk-İslam sultanlıkları, bu çerçevede Nizamşahlarla ilişkiler daha yoğun bir karakter taşımıştır. Dekken sultanlıklarında hutbelerde Şah I. Tahmasp'ın adının söylenmesi Dekken'in Şif mezhepli sultanlıkları ile Moğol İmparatorluğu arasındaki ilişkilerde gerginliği daha da artırmıştı. R. Savory'nin haklı olarak yazdığı gibi Moğol İmparatorluğu tarafından bağımsız hâkimler olarak tanınmayan Dekken sultanlıkları Safevi Şahlarının desteğine ihtiyaç duyuyordu. Çünkü Moğollar onlarla diplomatik yazışmalarında bu şahlığın temsilcilerinden çağırılar, hâkimler olarak bahsediyorlar ve hiçbir zaman onlara Şahlık ünvanını layık görmezlerdi: Nizamşah, Adilşah ve Kutupşahyerine Nizamülmülk, Adilhan ve Kutbel Mülk olarak hitap ediyorlardı (Savory, 1994: 186-187).

1553 yılında Bürhan Nizamşah'ın ölümünden sonra yönetime oğlu Hüseyin Nizamşah (1553-1565) geçti. 1558 yılında İbrahim Adilşah'ın ölümü ile yönetime geçen oğlu Ali Adilşah'ın Şif mezhebinin resmi din ilan etmesi durumu değiştirdi. Ali Adilşah'ın Şolopur'u Nizamşahlardan geri almak amacı ile Dekken'in üç Müslüman sultanlığı ve Vijayanagar ittifaka girerek Nizamşahlar'a karşı mücadeleye başladı ve Ahmednagar'ı kuşattı. Ancak savaşın devamında Vijayanagar ordusunun Müslümanlara karşı gerçekleştirdiği katliamlar Kutupşahlar'la İmadşahlar ordusunun geri dönmesine ve hatta İmadşahlar ordusunun başkomutanı Cihangir Han'ın Hüseyin Nizamşah tarafına geçmesine sebep oldu. Buna rağmen Hüseyin Nizamşah Vijayanagar hâkiminin taleplerini yerine getirmeye, Kalyanin'i Adilşahlar'a vermeye, Cihangir Han'ın idamına onay verdi. 1561-1563 yıllarında Nizamşahlar'a ve Kutupşahlar'a karşı Dekken'in diğer üç Müslüman sultanlıkları Vijayanagar'la ittifak halinde mücadele etse de bir sonuç ortaya çıkmadı. Vijayanagar Hâkiminin gittikçe güçlenmesini gören Ali Adilşah buna engel olmak amacı ile İbrahim Kutupşah'ın aracılığı ile Hüseyin Nizamşah'la barıştı. Elde edilen anlaşmaya göre Hüseyin Nizamşah'ın kızı Çand Bibi Adilşah'a verildi ve Şolopur onun cehizi olarak Adilşahlar'a geçti, Ali Adilşah'ın kızkardeşi Hediye Sultan Hüseyin Nizamşah'ın oğlu Veliahd Murtaza'ya verildi. Ali Beridşah'ın bu ittifaka katılması ile Vijayanagar'a karşı Dekken'in dört Müslüman sultanlığı arasında ittifak kuruldu (Bayur, c.I., 1987: 452-453).

İskender Münşi Bey 1564 yılı olaylarından bahsederken şunları yazar: "Dekken'in azametli sultanları, özellikle Peten Ahmedabadı'nın valisi Nizamşah'ın, Haydari Kerrar hanedanına (İmam Ali) muhabbeti olan ve kendilerini pak imamların -Allah tealanın selamı onlara olsun- Şifleri sayan Gülkündeve Haydarabad Valisi Kutupşah'ın, Bicapur valisi Ali Adilşah'ın dilli-dilaver elçileri defalarca gelip onların ülkelerinde Oniki İmam hutbesinin o Hazretin (Şah Tahmasibin) adına okunduğunu bildirir, özel haletler, gene kıymetli taşlarla süslenmiş tac, altın koşumlu atlar ve

başka şeylerden ibaret töhfe ve hediyeler getirirlerdi” (İsg nd r b y M n  i, 2010: 226). Dekken’in Türk-İslam sultanlıklarının elçilerinin Safevi sarayına aynı zamanda gelişi sebebsiz değildi.  unki, 1564 yılında Hindistan’ın Vijayanagar Hükümdarı Rama Raca Dekken sultanlıklarından Ahmednagar Sultanının yanına elçisini göndererek topraklarının belli bir kısmını vermesini istemiŐti. Buna karşılık Dekken’in Türk-İslam sultanlıkları, Nizamşahlar, Adilşahlar ve Kutupşahlar düŐmana karşı g clerini birleŐtirmiŐ ve KriŐna nehri sahillerinde Talikot adlı yerde 5 Ocak 1565’de meydana gelen savaşta büyük bir zafer kazanarak Vijayanagar’ı fethetmiŐ ve orasını tamamen yıkmıŐlardı. Hasan Rumlu Bey bununla ilgili Şunları yazar: “Biceneger padişahı  endray Dekkenh kimlerinin yanına yetenekli elçiler gönderdi ve onların vilayetlerinden bazı yerleri istedi. Bu sebeple bu valiler birbirleri ile elçiler ve mektuplarla temasa geçtiler ve ittifak kurdular. Nizamşah zırh giyen ordu, çok sayıda filve piyadelerle Ahmednagar bölgesinden çıkıp Adilşah ve Kutupşah’la ittifakda karay zl  kafirlerin üzerine harekete başladı... Alçak hareketinden haberdar olan İslam ordusu Kang nehrini geçip onların önünde durdu. Nizamşah merkezde (kalpte) durmuŐ, saadetli meymeneye Adilşahın vucudu ile s s verilmiŐ ve meyserede Kutupşah yer almıştı. İslam askerleri hepsi birden Őeypur  alıp k firlere hamle ettiler ve büyük bir savaş meydana geldi. Hindlilerin askeri onlara [direniş göstermeye] dayanamayıp savaş meydanından kaçıŐ biyabanına döndü. İslam askeri onlardan tahminen beŐbin kiŐiyi katletti.  andrayı esir alıp Nizamşah’ın bakıŐları karŐısına getirdiler. [Nizamşah] ger i ona kelime-i Őahadet söylemeyi tavsiye etse de o kabul etmedi. Bu sebepten o Nizamşah’ın fermanı ile öldürüldü. İslam hâkimleri Biceneger’e gittiler ve o vilayeti soyup yağmalayarak harabe haline getirdiler. Birçok nar tanesine benzer yakut, BedeŐan leli ve melahetli z mr tler büyük ordunun eline geçti... Onlar o diyarda sakin bırakmadan kendi vilayetlerine döndüler” (Rumlu Hüsün b y, 2017: 599-600). Anlaşılan Nizamşah ve m tefikleri Vijayanagar hükümdarı üzerinde elde ettikleri önemli zafer ile ilgili bilgileri ulaŐtırmak için elçisini Safevi sarayına gönderdi. Bu dönemde I. Şah Tahmasp’ın Kandehar dolayısı ile Moğol Hükümdarı Ekber Şah’la ilişkileri gergin olduğu için Dekken’in Müslüman Türk Sultanlıkları ile ilişkiler daha yoğun bir karakter almıştı. Bu ilişkiler I. Şah Tahmasp’ın ölümünden sonra de devam ettirilmemiŐti. Hasan Rumlu Beyin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre 18 Eylül 1577’de Nizamülmülk’ n elçileri Kazvin Őehrine geldiler, hediye olarak çokça para ve sayısız mücevher getirdiler (Rumlu Hüsün b y, 2017: 646).

16. yüzyılın 80’li yıllarında Safevi-Osmanlı savaŐlarının devam etmesinden yararlanan Büyük Moğol hükümdarı EkberŐah nüfuzunun Hindistanın güneyine, Dekken’in Türk-İslam sultanlıklarına karşı yöneltir. Bu sırada Dekken’in Müslüman Türk Sultanlıkları ve Nizamşahlar sultanlığında meydana gelen olaylar buna elverişli ortam yarattı. Öyle ki İsmail Nizamşah (1589-1591) Nizamşahlar Sultanlığında Şiiliği kaldırdı ve Mehdciliğe tabi oldu. Onun selefi II. Bürhan (1591-1595) Őahlıęında Mehdciliği ortadan kaldırdı ve Şiiliği yeniden canlandırdı. Bu sülale çekiŐmeleri Moğol İmparatoru Ekber’e fırsat verdi (Savory, 1994: 183) ve Moğolların Ahmednagar’ın kuŐatılmasındaki (1596) ilk çabalarında baŐarısızlıęa uğramalarına rağmen onlar 1600 yılında Şehri ele geçirdiler ve Bahadur Nizamşah’ı esir aldılar. Ahmednagar’ı ele geçiren Ekber Şah Berar ve HandeŐ sultanlıklarını tabi etse de büyük oğlu Selim’in isyan ettiğini haber alarak Nizamşahlar’a karşı seferini durdurdu. 1602 yılında Devletabad’ı siyasi merkeze dönüŐtüren II. Murtaza NizamŐahla barış yaptı ve Ahmednagar Şehri ile birlikte sultanlığın kuzey toprakları Moğol Devletinin oldu (Bayur, c.II., 149-156).

I. Şah Abbas döneminde Azerbaycan Safevi Devleti ile Nizamşahlar arasında ilişkiler devam ettirilmemiŐti. İskender M n  i Bey 1620 yılı olaylarından bahsederken Şunları yazıyor: “[Olayların] biri Dekken Hindistanı’na elçiler gönderilmesidir. Büyük Dekken sultanlarının eski zamanlardan bu velayetniŐan nesile istek ve sadakatleri olmuştur. Bir süre bundan önce Nestelik hattı yazmada

zamane hoşnevislerinin en üstünüve devranın yegânesi olan Horasan vilayetinin azametli seyidlerinden olan Mir Halilullah Hoşnevis Allahın takdiri ile Dekken vilayetine gidip BicapurValisi Adilşahın yanında kalmıştı. Gülkünde Valisi Muhammedkulu Kutupşah, beraberinde nizamsahiyye sülalesinin sepehdarı Malik Anber layıklı töhfeler ve hediyelerle cahanpenah dergâha elçiler gönderip, Hindistan hükümrânının fermanı ile onların memleketine sokulan Çağatay leşkerinin zulmüne karşı [şahdan] yardım istemişlerdi. Mukaddes Safeviyye ve Âli Teymuri sülalesinin hazret padişahları arasında daim muhabbet, ülfet, samimiyet ve vahdet mevcut olduğu için, Zatiâlileri Zillullah Şah ve Hindistan memleketlerinin azametli hazret padişahı Selimşah merhum babalarından daha fazla sadakat dostluk, ülfet ve kardeşlik etmektedirler. [Selimşah] önce o Hazrete muhabbetimiz bir mektup yazarak Dekken sultanlarının cezalandırılmasını rica etti ki bu rica o Hazret tarafından memnuniyetle karşılandı, onlara biribirleri ile düşmanlığa son vermelerini emretti. Bu sebeple bu yıl ... Derviş Bey Me'reşiyi Nizamşah'ın... yanına elçi tayin etti, ona inayet uslublu mektup yazıp, güzel haletler, atlar ve kıymetli hediyeler gönderdi... elçilik heyeti Mir Halil ile birlikte yola çıktı. Derviş Bey Şiraz'da vefat ettiğinden oğlu Muhammedi Bey babasının yerine bu göreve tayin edildi, Hüseyin Beyle birlikte gaye yönüne gitti" (İsgendâr bəy Münşi, 2014: 1549-1550). Belirtmek gerekir ki bu dönemde I. Şah Abbas Kandeher'in geri alınması için ciddi hazırlıklar yaptığı için Dekken'in Türk-İslam sultanlıkları, bu çerçevede Nizamşahlarla yakın ilişkiler kuruyordu. Müslüman sultanlıkların Moğolların saldırısından korunmak için aralarındaki düşmanlığı ortadan kaldırmayı gönderdiği elçiler aracılığı ile onlara ulaştırdı. İskender Münşi Beyin verdiği bilgilere göre 1621 yılında Nizamşahın elçisi Safevi sarayına gönderilmişti. "... Nizamşahiyye sülalesinin emirlerinden... olan Malik Ekber Sipahdar bu sülale işlerini düzenleyen şahıstır. O elçi olarak halkın penahı olan bu dergâha geldi. Düşünceli, akılı, dilli-dilaver bir adamdır, [bu]hanedanı sevenlerdendir, kerametlidir, ilmi meselelerden haberdardır ve Fars şiirini tam özümseyen şahıstır. Malik Ekber cennetmisal Mazandaran'da Şahla görüşme saadetine ulaştı, Nizamşah adına ırsisadakat bildirdi, layıklı peşkeşler verdi. İsfahan'da olurken hazret 'ona zamin olan' Sekizinci İmam Aleyhirrahmenin mukaddes ravzasının ziyareti için izin olarak mukaddes Meşhed'e gitti, o saadete ulaştıktan sonra İsfahan'a döndü. Aşağıda yazılacak hayırlı Horasan ve Kandeher seferi sırasında Şahın ordusunda o da vardı" (İsgendâr bəy Münşi, 2014: 1549-1714).

İskender Münşi Beyin verdiği bilgidan anlaşıldığına göre I. Şah Abbas Dekken'in Müslüman Türk Sultanlıkları ile yakın ilişkiler kurarak Moğolların Dekken topraklarını ele geçirmesine engel olmaya çalışmıştı. SafeviŞahı Moğol hükümdarları ile iyi ilişkiler kurarak onların Dekken'in Türk-İslamsultanlıklarına karşı saldırısının önlemeye çalışmıştı. Olayların sonraki gelişmesi gösterir ki özellikle I. Şah Abbasın ölümünden sonra Moğol Hükümdarının Dekken'a karşı baskısı dahada da güçlenmiştir. R. Savory'nin görüşüne göre Safeviler Devleti'nin "diplomatik manevralaralarının Moğolların Dekken'da genişleme politikasına çok az etkisi olmuştur" (Savory, 1994: 183-184). Öyle ki Safevi hükümdarı I. Şah Sefi'nin Osmanlı Devleti ile savaş yapmasından yararlanan Moğol Hükümdarı Cihangir (1627-1658)1633 yılında Nizamşahilerin varlığına son vermiş, Kutupşahileri ve Adilşahları 1636 yılında Moğol İmparatorluğuna haraç ödemeye mecbur bırakmıştır (Savory, 1994: 184).

6. Sonuç

Şüphesiz Dekken'in Müslüman sultanlıklarında Şiiliğin resmi bir mezheb olarak ilan edilmesi Safevi Hükümdarı I Şah. İsmail'in bu sultanlıklarla diplomatik ilişkiler kurmasında önemli rol oynamıştır.

Bu dönemde Safevi Şahı tarafından Bicapur Sultanı II. İbrahim Adilşah'a yardım edilmemiş olsaydı, Adilşahlar Devleti Aurangzeb döneminde değil, daha erken çökebilirdi. Mezheb, gelenek ve örfi değerlerinin çağırışı Safevi ve Kutupşahîler devletini birbirine yakınlaştırmış ve onlar arasında sağlam diplomatik ilişkilerin kurulmasına ve ticaret ilişkilerinin gelişmesine yol açmıştır. Böylece din, ticaret ve diplomatik ilişkiler, bu iki devlet arasında karşılıklı anlaşma, yakınlık ve yakın ilişkiler için fırsatlar yaratmıştır.

16. ve 17. yüzyıllarda Dekken'in Türk-Müslüman sultanatları Safevilerin sosyo-ekonomik ve kültürel etkisi altında kalmıştır. Safevi kültürünün Dekken'in Türk-Müslüman hükümdarları üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Yüzyıllar boyunca karşılıklı kültürel sentez, Dekken sultanlıklarında kültürün entegrasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Safevi ülkesinden Dekken'e göç eden insanlar burada maddi ve manevi kültürünü yaymışlardır. Bu kültür, Bengal Körfezi ile Hint Yarımadası'nın Batı Qat bölgesi arasındaki "Dahni Kültürü" olarak biliniyordu.

16. yüzyılın son çeyreğinde Safevi devletinden Dekken'a gelen göçmenler Bijapur ve Gulkand'da en yüksek sınıfın önemli bir bölümünü oluşturmaya başladılar ve Safeviler ile bu devletler arasındaki bağları güçlendirmeye hizmet ettiler.

Azerbaycan Safevi Devleti ile Bijapur Sultanlığı arasındaki ilişkilerde Bijapur'a göç eden ve devlet yönetimine aktif olarak katılan Safevi Ayanları - Şah Ebu Turab Şirazi, Mustafa Han Ardistani, Hasan Bey Tebrizi, İnatatullah Kazuini'nin yanı sıra, Şah Cafer ve Şah Tahir kardeşleri de önemli rol oynamıştır. Safevi ülkesinden gelen muhacirlerin sadece sanat ve mimari alanlarına değil, aynı zamanda yönetim ve askeri işlere de zengin katkıları olmuştur. Onların çabaları sayesinde, Dekken'in Müslüman sultanları arasındaki çatışmalar bir süreliğine ortadan kaldırılmış ve Viceyanagar Sultanlığı'na karşı yaratılan ittifak zaferi sağlanmıştır. Adilşahlar, tüm faaliyetleri sırasında Safevileri himaye etmiş ve Bijapur Sultanlığı'nın dış politikasının oluşumu üzerinde belirleyici rol oynamışlardır.

Adilşahlar, Azerbaycan Safevi devletiyle siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan çok yakın ilişkiler kurmuşlardı. İki devlet arasındaki ticari ilişkiler deniz yoluyla yürütülmekteydi. Bu ticari bağlantılar Portekiz'ler tarafından ciddi şekilde engellenmiş olsa da, 16. yüzyılın sonlarında Portekiz'in bölgedeki etkisinin azalmasıyla önemli ölçüde yeniden canlanmaya başladı. Ticaret ilişkilerinde pamuk, pamuklu kumaşlar, pirinç, şeker ve baharatlar başlıca ihracat kalemlerindendi.

Bu, Bijapur tüccarlarının Azerbaycan Safevi devletinin pazarlarına olan derin ilgisinden kaynaklanıyordu. Bunun nedenlerinden biri, Safevi topraklarına deniz yoluyla Bijapur limanlarından kolayca ulaşılabilmesiydi. Bijapur ihtiyacı olan atları sadece Arabistan'dan değil Safevilerden de satın alabilirdi. Arabistan'dan gelen düzensiz teslimatlar nedeniyle, Bijapur atların tedarikinde Safevilere tamamen bağımlıydı. Süvari olmasaydı, Bijapur'un önemli askeri operasyonları gerçekleştirebilecek bir ordusu olmazdı. Önemli olan bu ihtiyaç, Bijapur yöneticilerinin Safevi devletiyle düzenli olarak ekonomik bağları sürdürmelerine neden olmuştur. Kandahar'la ilgili olarak Babür hükümdarı ile çatışan Safevi Şahı, düşmanına karşı savaşta kullanılacak atların Bicapura'ya ihracına izin vermekten memnundu.

Azerbaycan Safevi devleti ile Bijapur arasındaki at ticareti, ağırlıklı olarak Safevi, Arap ve Bijapur tüccarları tarafından gerçekleştiriliyordu. Ayrıca yüksek rütbeli insanlar da dahil olmak üzere Safevi topraklarından Bijapur'a göç eden insanlar, kültürlerini korumak ve günlük yaşamları için gerekli ürünlere ihtiyaç duyuyorlardı. Bu, iki devlet arasındaki deniz ticaretinin düzenli olarak

sürdürülmesini gerektirmekteydi zira Safeviler, Bijapur limanlarından ihraç edilen Hint ürünlerine çok ihtiyaç duyuyorlardı. Bijapur'daki Dabul ve Chaul limanları, Kızıldeniz ve Besre Körfezi ile ticarete önemli alışveriş merkezleri olarak büyük önem taşıyordu. Bijapur'dan Safevi alışveriş merkezlerine ihraç edilen bu mallar, buradan Avrupa'ya ulaşıyordu.

Unutulmamalıdır ki, Dekken'da ortaya çıkan Türk-Müslüman sultanlıklarında Ehl-i Beyt sevgisinin egemenliği, Şiiliğin burada yaygınlaşmasına kapsamlı bir şekilde katkıda bulunmuştur. Şüphesiz Dekken'in Müslüman Türk Sultanlarının Safevilere olan ilgisi, Babür devletiyle ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Babür Şah'tan sonra iktidara gelen Babür hükümdarlarının genel olarak Sünniliği canlandırma ve imparatorluğun siyasi sınırlarını güneye doğru genişletme çabaları, Dekken'in Türk-Müslüman padişahlarını Safevilere yaklaştırdı. Bu nedenle, Babürlerin Dekken bölgesini ele geçirmek için bölgeye çok sayıda sefer düzenlediği bilinmektedir. Babürlerin Dekken'in Türk-Müslüman sultanlarına karşı izlediği politika, Safevi Şahları ile Dekken sultanları arasında sürekli bir elçi değişimine yol açmış ve Dekken'in Safevi Şahlarına yardım eden sultanları, Babürlere direnerek bağımsızlıklarını korumaya çalışmışlardır. Safevi topraklarından Hindistan'a göç eden tanınmış alimler, şairler, seyidler ve tüccarlar, Dekken'de Şiiliğin yayılmasında ve karşılıklı ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.

Kaynakça

- Askari, S. H. (1961). *Indo-Persian relations with special reference to the Deccan*.in K.S.Lal, ed., *Studies in Asian History*. Delhi.
- Aydoğmuşoğlu, C. (2013). *Şah Abbas ve Zamanı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Baldick, J. (2002). *Mistik İslam*. Çeviren: Yusuf Said Müftüoğlu. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Bayur, N. (1987). *Hindistan Tarihi*. c. I-II.,Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Blow, D. (2009). *Shah Abbas: The ruthless king who became an Iranian legend*. New York, I.B. Tauris.
- Dedeyev, B. (2008). "Safevi Tarikatı ve Osmanlı Devleti İlişkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/5: s. 205-223.
- Devletşah Samerkandi (1977). *Devletşah Tezkiresi (Tezkiretüş-şüara)*. Türkçe'ye çeviren: Necati Lugal. c. III, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Əfəndiyev, O. Ə. (2007). *Azərbaycan Səfəvi dövləti*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Farooqi, N.R. (1986). *Mughal-Ottoman relations: A Study of the political and diplomatic relations between Mughal India and the Ottoman empire, 1556-1748*. PhD. Dissertation, Madison, University of Wisconsin-Madison:
- Фарзалиев, А. ve Мамедова Р. (2004). *Севевиды и Великие Моголы в мусульманской дипломатике*. Санкт-Петербург.
- Ferishta's History of Dekan from the first Mahummedan conquests*. (1794). By Scott, Jonatan, Shrewsbury: Printed for the editor by J. and W.Eddowes, for John Stockdale, piccadilly, in 2 volumes, volume I. London:

- Felsefi, N. (1344). *Zindeganiy-e Şah Abbas-ı evvel*. c. IV. Tehran.
- Firishta, Muhammad Qasim Hindu Shah. (1832). *Gulshan-i Ibrahimi or Tarikh-i Firishta*. Vol. II-IV, Bombay.
- Foreign relations of the Qutb Shahi kingdom*. (1982). Thesis submitted for the degree doctor of philosophy by Masood Ahmad Khan under the supervision of Dr. M. Zameeruddin Siddiqi. Centre of advanced study department of history Aligarh Muslim Univesity. Aligarh. May.
- Hardy, P. (1986). "Adil Shahs", *Encyclopaedia of Islam (new edition)*, edited by H. A. R. Gibb, etc., vol. 1, Leiden, E. J. Brill.
- Həsənəliyev, Z. ve Bayramlı Z. (2011). *II Şah Abbasın hakimiyyəti illərində Azərbaycan Səfəvi dövlətinin daxili və xarici siyasəti*. Bakı: Elm.
- Gorekar, N. S. (1970). *Indo-Iran relations: Cultural Aspects*. Bombay: Sindhu Publications Private Ltd.
- Jean-Paul, Roux. (2007). *Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*. İstanbul.
- Kılıç, M. E. (2007). "Nimetullah-ı Veli". *TDV İslam Ansiklopedisi*. c. 33, Ankara: 133-135.
- İsgəndər bəy Münşi. (2009). *Tarix-i alamara-yi Abbasi*. Farscadan tərcümənin, ön sözün, şərhlərin və göstəricilərin müəllifləri AMEA-nın müxbir üzvü Oqtay Əfəndiyev və t.ü.f.d. Namiq Musalı. Bakı: Təhsil.
- İsgəndər bəy Münşi. (2010). *Dünyanı bəzəyən Abbasın tarixi*. Fars dilindən çevirən Şahin Fərzəliyev. I Kitab. Bakı: Şərq-Qərb.
- İsgəndər bəy Münşi. (2014). *Dünyanı bəzəyən Abbasın tarixi*. Fars dilindən çevirən Şahin Fərzəliyev. II Kitab. Bakı: Şərq-Qərb.
- Quliyev, Ə. S. (2016). "XVII əsrin I yarısında Səfəvi-Moğol münasibətləri ingilisdilli tarixşünaslıqda", *Geostrategiyajurnalı*, № 05 (35) sentyabr-oktyabr: 48-52.
- Mahmudov, Y. M. (2005). *Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi*. Bakı: Təhsil.
- Memoris of Cahangir*. (1914). Transl. by A.Rocers and H.Beveridge. Vol. II. London.
- Məmmədova, Y. (2009). "Dekən knyazlıqları ilə Səfəvi dövləti arasındakı əlaqələr və həmin əlaqələrin Səfəvi-Moğol münasibətlərinə təsirinə dair", *Bakı Universitetinin Xəbərləri, Humanitar elmlə seriyası*, №1. Bakı: 166-172.
- Moulappa Kamble K. (2017). *Diplomatic relations of Deccan sultanates*. Departament of Studies and Research in History Gulbarga University, Kalaburgi:
- Muzaffar, Alam and Sanjay, Subrahmanyam (2004). "The Deccan Frontier and Mughal Expansion, ca. 1600: Contemporary Perspectives", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 47, No. 3: 357-389.

- Münşat-i Salatin //AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, B-2103/3728.
- Naqvi, Sayyed Mohammad Raza (1969). *Shah Abbas and the conflict between Jahangir and the Deccan States*. Medieval India Miscellany, Aligarh.
- Nayeem, M. A. (1974). *External relations of the Bicapur Kingdom (1489-1686 A.D.)*. Hyderabad: Bright Publishers.
- Nəcəfli, T.H. (2011). "Şah Abbas dövründə Səfəvi-Moğol münasibətləri Türkiyə tarixşünaslığında", *Journal of Qafqaz University. Tarix, hüquq və siyasi elmlər*, №32. Bakı: 1-15.
- Низам-шахи. /Советская историческая энциклопедия, т. X, М., 1967, с. 201.
- Riazul, İ. (1970). *Indo-Persian Relations: A Study of The Political and Diplomatic Relations between the Mughal Empire and Iran*. Tehran.
- Riazul, İ. (1993). "Mughals. External relations", *Encyclopaedia of Islam*, Volume VII (Mif-Naz) Edited by C.E. Bosworth, E. Leiden - New York E.J. Brill.
- Riazul, İ. (1383). *Tarix-e revabit-e İnan-o Hind (dər doure-ye Səfəvi-ye o Əfşəriyyə)*. Tercüme: Məhəmmədbağər Arem, Abbasqulu Qaffari. Tehran.
- Riazul, İ. (1971). *A Calendar of Documents on Indo-Persian Relations, 1500-1750*. Volume I-II. Tehran: Iranian Culture Foundation.
- Rudi, M. and Hiroyuki, M. *From The Mongol Invasion Through the Safavid Era* Vol. XV, Fasc. 5: 478-484 <http://www.iranicaonline.org/articles/kandahar-from-the-mongol-invasion-through-the-safavid-era> Erişim tarixi: (13.01.2022)
- Rumlu Həsən bəy (2017). Əhsənüt-təvarix (Tarixlərin ən yaxşısı). Fars dilindən tərcümə və şərhlər: AMEA-nın müxbir üzvü, tarix elmləri doktoru, professor Oqtay Əfəndiyev, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Namiq Musalı. Kastamonu:
- Saidi, Nizamuddin Ahmad (1961). *Hadaiqus Salatin*. Hyderabad:
- Sanjay, Subrahmanyam (2012). *An Infernal Triangle: The Contest between Mughals, Safavids and Portuguese, 1590-1605 in Iran and the World in the Safavid Age*. London: I.B. Tauris. pp. 103-130.
- Sarwar G. (1939). *History of Shah Ismail Safawi*. Aligarh: Aligarh Muslim University.
- Savory, R. (1994). "The Shi'i Enclaves in the Deccan (15th-17th Centuries): an Historical Anomaly", *Corolla Torontonensis: Studies in Honor of Ronald Morton Smith*. Edited by Emmet Robbins & Stella Sandahl. Toronto: TSAR with the assistance of the Centre for Korean Studies, University of Toronto: 173-190.
- Sherwani, H. K. (1974). *History of the Gotb Shahi Dynasty*. New Delhi: Munshilal Manoharlal.

Стори, Ч.А. (1972). *Персидская литература: био-библиографический обзор в трех частях.* (перевел с английского, переработал и дополнил Ю.Э.Брегель). Москва:

Tərbiyyə, Məhəmməd Əli (1987). *Danışməndani Azərbaycan*, Farsçadan çev. İsmail Şəms və Qafar Kəndli, Bakü: Azər nəşr.

The Cambridge history of India in six volumes. (1928). Volume III: Turks and Afghans. Cambridge: At the University Press.

Travels in India by Jean-Bartiste Tavernier Baron of Aubonne.(1925). *Oxford University Press.*Vol. I. London: Humphrey Milford.

Travels in India by Jean-Bartiste Tavernier Baron of Aubonne.(1889). Vol. II. London: Macmillan and CO. and New York.

Vahid, Muhammed Tahir (1334). *Serqozaşte Şah Abbas devvom.* Be kuşeşe Səttar Əvdi. Tehran.

EKLER

Belge 1: Şah Tahmasp'in Adilşah'a yazdığı mektubun bir kopyası/ AMİA Muhammed Füzuli adına Elyazmalar Enstitüsü, B-2103/3728.

۱۲۷

حصول آن قاصر باشد و ضمن آن منظومی دید و مواعیدی که روزگار پیش آن شمرده انانی و آمان میداد
از فوای آن بانجاز و انجام رسیدت آن شمرده که ایام عمید او برآمد و آن دعه که اقبال میکرد و وفا
باز آن تحف تجات صداقات که از عالم الارواح جنود مجنده خبر بار باب ملک ملکوت دهد و هدایا
فراغات زکایات که نوید اجیب عوۃ الداع بمسامع اصحاب جبروت رساند و دعای چون او نمیتوان
صوامع انفس سبحان بجزر بهم استجاب شنائی چون ثنیه مقدسان مجامع قدس بل هم عباد مکرهون تبرک
و مستطاب سلامی چون انوار صبح صادق از شبیه ظلمت کذب و ریام او چون نقد صاحب عبارات
اخلاص از عشق نفاق و دوغامت انیازی که وسیله محبان صادق و درویش خیر خوانان موافق باشد در عرض
عرض جلوه کر میسازد و دوام ایام سلطنت کماکاری و خلوه و عمو و حشمت و جهانداری بندگان اعلا حضرت
کردن اقداری که منضم صلاح حال عالم و عالمیان و نجاح آمال کافه نبی نوع انسانست از حضرت و اوست
العطا یا تبرع و استمال مسکت نیاید ان علی شایسته قدیر بود که تکی حضرت خت مکانی شاه طهارت باد و شایسته
تحفه دعای که سبحان ملا اعلی بخطایر او عونی استجب لکم عباد و امت آن اتمام تمام نمائید و هدیه شنائی
که عند لیسان شاخسار محبت و ولاد کلش محبت سخن نسیج بحدک تقدس لک نهدار و ستان نغمه پراز
کردن شایسته مجلس عالی و محفل متعالی حضرت سلطنت حشمت پناه شوکر و نصف سبکگاه اهبت و سعادت انبیا عمده
السلطین العظام زبده انخواقین العظام نهال حین سلطنت اقبال چراغ انجمن نصف و اجلال ناظم مناظم عالم مداری
صالح مصالح دوی الاقداری خسرو جو نخت فرمانفرمای اعدلو او اقرب للتقوی الی خط عدل الانسانی
اما کفر و طغیان موسس مبانی حسنات ممدت و اعدیات المود من السماء المظفر علی الاعداء مظفر علی
سی العلیا سلطان بلند مقام عالیجاه مصدق و السلطان العادل ظل الله سبحانه و سلطنة و حشمت و شوکر و

۱۲۸

والعظمة والابهة والنصفه والمعدنة والمجبة والمودنة والعرو والاقبال عادل شاه لازال ظللال سلطنة وختمته في سنة
الشهور ومرور الدهور وثبتت اقدام الشوكه على منبج البهجة ومرير السور وكره اينده پوسته بمقتضاي ان اللدنة
عوالي الهم سمت عالي نهمت بدان متعلق داشته ايم كه آن سلطان عالیشان يوايقوما نوعی لوی دین سپین
اندازد كه خال كفا از چهره كفار اثر از بنوك ح سام ابدار بر بايد ورايات نصرت آيات و اعلام سعادت علامت از
اشعه لمعات آفتاب فتح و فزوی و نیر و نعت بهر ذری الكساب لوار صیح صادق و استفاضه آثار عاید و نك
فضل الید و نیه من ایشاء بعد از مشهور و رای ملك ارا انكه بر انحضرت انمغیر ظاهر خواهد بود كه طینت حجاب
سیادت و نقابت پناه ایاالت و نصفت و شكاه نعت و جلالت انباه و تفضی ممالك اسلام مقصد ای طوار
انام عمده اعانم السادات و النقبانقاوه افخم الاثراف و النجبا مومنین السلاطين العظام مستخدم الاحكام الكرام المنار
بین البریه بجلاله النسب و ثراه كسب كمال السیادة و النقاية و النجاة و الاقبال مصطفى خان بزلال اخلاص ابن
خاندان ولایت نشان سرشته و ابا عجد و سلک مخلصان ابن دو دمان خلافت منحوظ بوده و در مدتی كه در
توقف داشت همیشه حقیقت اخلاص و اعتقاد خود بوسیله دو سایل و سایل رسایل مسموع غر و جلال سیده مكرار از
بور و در احم و التفات ثانی و شمول مكارم و مطمخت شاهنشاهی ممتاز و در انفرز كشته ترغیب و نیت طرف نمودیم
انكه خان مومی البیه از روی وثوق تمام و استظهار مالا كلام بقصد و نعت وصول ادراك این سعادت عظمی از الك
ملكانه پرون آمده چون مطلع حقیقت كمال حنبت و يكاملی این حنبت بود بحجت از و یاد و ربط علامت
حنبت و داد و سامان ضروریات سفر این بلاد در ظل حمایت و كف عاطفت انحضرت و الایرتب قرار گرفت
و بعد از انكه انمغنی بر ضمیر حقایق پذیر و واضح و لاج شد مكرار در طی كتابت مودت آيات طلب خصیت خان مومی
البه نموده انحضرت نیز و عاده فرستادن سیادت و نقابت پناه مشارالبیه نموده بودند و حال مدتی گذشت

۱۲۹

اثری از ارسال خان مومی الیه نظایر کثرت از اینجا که اعتماد تمام بر صداقت آنحضرت یقین میداند که سبب توقف از جانب
آنحضرت نبوده بلکه مانع آن بوده که آن سلطان عالیشان درین سال بدفع دفع کفار اثر از زمین خدایم آمدند قیام و در آن
و بدینجهت کشتی دریا بار ساحل مقصود نرسیده که حال آنستیم فیروز از مرید الله یونیه زینب و بنیاد
وزیده و غنچه ظفر در گلشن بنیر که اندک نرسیده از شکفته و بیج مانع مانده ترصد و مطلوب آنکه بمقتضای او فواله بود
خود و ما کرده خان مومی الیه را با غرور و احترام تمام بلاشایسته توقف روانه اینطرف نموده بعد الیوم تجر تو قیفند
که هر آنستیم انجمنی باعث ترانید مواد دوستی و موجب تکاثر و تضاعف حساب یکانی خواهد بود و در از اعطای ارسال خان
مومی الیه بمقتضی کریمه اللدین حسنوا الحسنى و قیقا از وقایق ملاقی و غرض خواستی فرو گذاشت نخواهد شد باقی حقایق محبت
و یکجانی محول بتقریر سعادت آثار تقوی شعاری آقا ملک محمد فرستاده خان مومی الیه است که چون بر کجانی آن
اطلاع حاصل نموده بموقوف انهار سازند زیاده اطنا ب زلفت مکاره زمان از سده رفیع مرفوع و مفاسد دوران
از جناب منبیس ممنوع بوده چمن اقبال ریاض اجلال از شرحات سبحان عنایت پهنایت فخر و شاد و شاد است
و تازنده و سیراب و بالنسب و آله الاجاد **سواد کتابت ملک سلطان محمد شماری نزد خان احمد کیکاویز خدمت عالیحضرت**
جنت حضرت فلک زلفت سلطنت و عدالت و بصفقت اقتداری ملک مداری کروون وقاری مخدومی ملاذی امیر
خان لازالت در اتب سلطنت و حکومت و رفعت و عدالت و بصفقت و رحمت و عطفه و اقتداره الی یوم الدین را بعد از او ای
احزاب انهار ای مه ضیا انکه آمدن مخلص جانب تنگابن اگر چه محض کسناخی بود اما بسبب غریز او قسم که بواسطه
فخافت ملازمان نبود چیزی که باطل است خاطر اشرف بوده باشد هرگز از پنجانب بنظهور نخواهد رسید اما چون افرو
ملک سلطان به سعید دشمن اینجانب اندک هر مخلص جانب ملازمان با بجای دیگر میرود و عرصه خالی میشود با اجاره
چند بکارستان آمده خرابی نیامیند و یکی از غلامان مخلص اینتر کشته اند و نیمه با مور علی نقیض است حقا که

Belge 2: Cennetmekan Adilşah'a Şah Tahmasp'in yazdığı mektup / AMİA Muhammed Füzuli adına Elyazmalar Enstitüsü, B-2103/3728.

